

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ ПРАВНИЧИХ НАУК

Кафедра кримінального та кримінального процесуального права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

освітній ступінь – магістр

на тему: **«Звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку із
закінченням строків давності»**

**«Exemption from criminal liability due to the expiration of the statute of
limitations»**

Виконав:

Студент 2 року навчання

МП «Право»

Тищенко Олександр Сергійович

oleksandr.tyshchenko@ukma.edu.ua

Науковий керівник:

Хавронюк Микола Іванович,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального та

кримінального процесуального права

Рецензент _____

Магістерська робота захищена з

оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2023 року

Київ 2023

Декларація академічної доброчесності

Я, Плигачко Олександр Сергійович, студент 2 року навчання магістерської програми за спеціальністю "Право" факультету права НаУКМА підтверджую так:

- написав свою магістерську роботу на тему "Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням шлюбної угоди" відповідно висотам академічної доброчесності та не містив порушень, передбачених п. 3.1. Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА, зі змінами якого я ознайомлений;
- надаю свою згоду перевірки електронною формою роботи в електронній її друкованій версії.

10.05.2023

Плигачко Олександр

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ПРИРОДА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ	
1.1. Генеза звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.....	8
1.2. Соціальна зумовленість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.....	18
1.3. Міжнародні зобов'язання України щодо правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.....	22
1.4. Зарубіжний досвід щодо правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.....	27
РОЗДІЛ 2. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	
2.1. Особливості інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності порівняно з іншими інститутами звільнення від кримінальної відповідальності та з інститутом закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування	
2.1.1. Поняття та види звільнення від кримінальної відповідальності.....	36
2.1.2. Підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, відмінності у	

застосуванні порівняно з іншими видами звільнення від кримінальної відповідальності.....	40
2.1.3. Співвідношення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності з інститутом закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування.....	43
2.2. Правове регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності	
2.2.1. Загальні правила обчислення строків давності.....	46
2.2.2. Зупинення перебігу строків давності.....	50
2.2.3. Переривання строків давності.....	56
2.3. Трансформація інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності в інститут непризначення покарання у зв'язку із закінченням строку давності вчинення кримінального правопорушення в проєкті нового Кримінального кодексу України.....	58
ВИСНОВКИ.....	64
Список використаних джерел.....	69

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи полягає в тому, що питання комплексного дослідження звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності з урахуванням історичних передумов розвитку, соціальної зумовленості, зарубіжного досвіду правового регулювання, міжнародних зобов'язань України, є недостатньо вивченим у кримінально-правовій доктрині. Водночас інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності доволі часто застосовується на практиці, при цьому окремі аспекти його застосування залишаються дискусійними. Окремий інтерес до проведення дослідження у цій царині становлять підходи до правового регулювання давності, закладені в проєкті нового Кримінального кодексу України.

Дослідницьке питання: якими є теоретичні та практичні проблеми застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, та перспективи його трансформації в інститут непризначення покарання за проєктом нового Кримінального кодексу України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності, а також передумови та підстави застосування пільгових інститутів кримінального права, пов'язаних зі впливом строків давності. Предметом дослідження є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Метою магістерської роботи є вдосконалення законодавчого регулювання норм інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а також вирішення проблем їх практичного застосування.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі *завдання*: 1) провести історико-правовий аналіз регулювання строків давності кримінального переслідування; 2) з'ясувати соціальну зумовленість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності; 3) визначити дотримання Україною міжнародних зобов'язань стосовно

регулювання строків давності; 4) здійснити порівняльно-правовий аналіз регулювання цього інституту за законодавством інших країн; 5) визначити особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності порівняно з іншими інститутами звільнення від кримінальної відповідальності та з інститутом закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування; 6) дослідити аспекти правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності: правила обчислення строків давності, підстави та наслідки зупинення і переривання строків давності; 7) порівняти положення чинного Кримінального кодексу України щодо правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності з відповідними положеннями проєкту нового Кримінального кодексу України.

Методологічний базис дослідження. У процесі дослідження застосовувався діалектичний метод, який дозволив охопити предмет дослідження у його цілісності, визначити його місце в системі взаємопов'язаних елементів. Значну роль у процесі дослідження відіграли наступні загальнонаукові методи: аналітичний, інтерпретаційний, системно-структурний. Аналітичний метод було використано під час ретельного дослідження національних та зарубіжних нормативно-правових актів, вітчизняної судової практики. Використання системно-структурного методу дозволило більш детально з'ясувати місце та значення досліджуваних інститутів у системі кримінально-правових засобів, а також вивчити існуючі між ними взаємозв'язки.

Поряд із цим, необхідність досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження обумовила застосування спеціально-наукових методів правових досліджень. Зокрема, суттєва роль у вирішенні дослідницьких завдань належить формально-юридичному методу, застосування якого дозволило з'ясувати кримінально-правові підстави застосування досліджуваних інститутів. Важливе значення має також історико-правовий метод, за

допомогою якого проведено дослідження розвитку правових положень, що регулюють строки давності кримінального переслідування, у хронологічній послідовності. Порівняльно-правовий метод було застосовано в двох аспектах: внутрішньому (порівняння правового регулювання строків давності за чинним законодавством та проектом нового КК України) і зовнішньому (порівняння правового регулювання строків давності в різних системах права).

Емпіричну базу дослідження становили історико-правові акти, національні, зарубіжні та міжнародні правові акти, доктрина кримінального права, а також судова практика національних судів.

Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження має таку *структуру*: вступ, 2 розділи, 7 підрозділів, 6 пунктів, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ПРИРОДА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ

1.1. Генеза звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

Дослідження правового регулювання будь-якого сучасного інституту кримінального права потребує проведення історико-правового аналізу для повного розуміння його становлення та послідовного розвитку. У цьому розділі буде проведено історико-правовий аналіз правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (давності кримінального переслідування).

Здійснивши історико-правовий аналіз найдавніших історичних пам'яток, якими регулювалися тогочасні суспільні відносини, таких як: Руська Правда та Судебник великого князя Казимира Ягайловича 1468 року, констатуємо, що вони не містили згадок про строки давності притягнення до кримінальної відповідальності. На нашу думку, це пов'язано з примітивністю тогочасного кримінального процесу: відсутністю конкретних правових процедур з обмеженими часовими рамками, а також несформованістю поглядів щодо необхідності запровадження пільгових інститутів, які стосуються звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Як зазначає Р.М. Лашенко, Судебник Казимира вже наприкінці XV століття не задовольняв нагальних потреб суспільного життя, вочевидь у зв'язку із своєю галузевою специфікою. Тому, на думку дослідника, на початку XVI століття виникла гостра потреба у виданні загальнодержавного кодексу писаних прав, яким згодом став Литовський Статут 1529 року [1, с. 3].

М.М. Яцишин, розглядаючи нововведення в загальних положеннях кримінального права за Першим Литовським Статутом 1529 року, констатує прогресивність та новизну до підходів правового регулювання шляхом закріплення важливих принципів, які визнані сучасною правовою наукою:

індивідуальності покарання, рівності перед законом, притягнення до кримінальної відповідальності виключно в судовому порядку [2, с. 3-4].

В статті 27 Розділу VII Литовського Статуту 1529 року зазначено: «Якби ж хтось зазнав насильства з боку іншого і про це мовчав протягом трьох років, то мусить мовчати про це довіку» [3, с. 260]. На нашу думку, ця норма Литовського Статуту 1529 року свідчить про нормативне закріплення строку давності кримінального переслідування особи за вчинення «насильства» тривалістю в три роки, якщо потерпілий не заявить про це протягом цього строку.

У цьому ж статті сказано: «Також, якби хтось скоїв напад на іншого або вкрав щось, або чиясь людина перейшла до іншого, або хтось дав поручництво за іншого, або когось побив чи пограбував, але потерпілий буде мовчати десять років, то вже ніколи він не повинен порушувати про це справу» [3, с. 260]. Отже, Литовський Статут 1529 року закріплює диференційовані строки давності тривалістю три і десять років залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Єдиною умовою сприятливого закінчення таких строків Статут визнає «мовчання потерпілого».

Протягом 30–40-х років XVI століття у Великому Князівстві Литовському відбувалися значні соціально-політичні зміни, у першу чергу економічне зміцнення шляхти, частину якої не влаштовували норми Першого Литовського Статуту 1529 року. У зв'язку з цим представники шляхти наполягали на внесенні змін до Першого Литовського Статуту у власних інтересах [4, с. 66].

За результатами п'ятнадцятирічної роботи кодифікаційної комісії, яку очолив єпископ Ян Доманівський, було прийнято Другий Литовський Статут, що набрав чинності 1 березня 1566 року. Він став продовженням нормотворчих традицій часів литовської державності [5, с. 4-5].

В аспекті нашого дослідження важливим є пошук та співставлення норм Другого Литовського Статуту, що регулюють строки давності кримінального переслідування, з нормами Першого Литовського Статуту.

Артикул 32 Розділу XI Другого Литовського Статуту має назву «Про строк давності на гвалт або злочинський напад». Відповідно до цієї норми, «... коли б хто кому гвалт учинив, або злочинський напад, або якби кого пограбував, а потерпілий би мовчав від того часу, як те сталося, три роки, то вже про те має навіки мовчати» [6, с. 384]. Цікавим є те, що порівняно з Першим Литовським Статутом в Другому Литовському Статуті вже міститься пряма вказівка на початковий момент перебігу строків давності кримінального переслідування – час вчинення кримінального правопорушення («від того часу, як те сталося»). Також констатуємо зменшення строків давності кримінального переслідування до трьох років.

Після укладання Люблінської унії в 1569 році Велике князівство Литовське та Польське королівство об'єдналися в одну державу – Річ Посполиту. Внаслідок цього виникла необхідність приведення у відповідність законодавства Великого князівства Литовського з польською правовою системою того часу [7, с. 50].

На відміну від попередніх двох Литовських Статутів 1529 та 1566 років, Статут Великого князівства Литовського 1588 року не був розглянутий сеймом – його затвердив король. Проте, як зазначає Т.М. Литвиненко, Статут 1588 року був значно досконалішим за рівнем законодавчої техніки у порівнянні зі своїми попередниками. Дослідник констатує, що Статут 1588 року мав найдовший період практичного застосування – діяв на деяких територіях сучасної України до 1840 року [8, с. 74-76].

Здійснивши системний аналіз положень Статуту Великого князівства Литовського 1588 року, віднаходимо артикул 52 розділу XI, який має назву «про замовчування квалту, злочинства, підпалу і інших шкод». Відповідно до згаданої норми «Якби хто кому гвалт посполитий сусідський або злочинство, підпал, побої, грабіж і яку іншу шкоду учинив, а той би мовчав від того часу, як те сталося, три роки, тоді вже про те вічно буде мовчати» [9, с. 299]. На перший погляд, можемо припустити про розширення переліку караних діянь, на які розповсюджувалася давність строком у три роки.

Цікавою є норма, яка, на нашу думку, свідчить про переривання строку давності кримінального переслідування внаслідок судового процесу: «А якби і позвавши про те, і в суді те не довівши, а потім знову три роки мовчав, про те також не буде мати права судитися...» [9, с. 299].

Особливої уваги заслуговує також норма, якою охороняються права неповнолітніх осіб, потерпілих від кримінального правопорушення, відповідно до якої строки давності кримінального переслідування починають обчислюватися (за умови «мовчання» опікунів) після досягнення повноліття: «...за винятком, коли б про те опікуни мовчали, тоді дітям, після досягнення повноліття, право не втрачається протягом трьох років» [9, с. 299].

Таким чином, можна зробити висновок, що протягом достатньо короткого проміжку часу (період XVI століття) інститут давності притягнення до кримінальної відповідальності зазнав становлення і розвитку. З'являються норми про переривання давності та захист прав неповнолітніх, потерпілих від кримінальних правопорушень. Також можна відмітити зникнення диференціації строків давності залежно від тяжкості кримінального правопорушення.

Наступний акт для історико-порівняльного аналізу є доволі цікавим, оскільки його правник Ю.С. Шемшученко називає «проектом першого відомого в історії Кодексу українського права». Йдеться про документ під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року» (далі – Права), яким передбачалося врегулювати широкий спектр суспільних відносин, закріпити санкції за правопорушення, у тому числі кримінальні, встановити порядок діяльності судових органів тощо. На думку науковця, попри трагічні історичні обставини, що не дозволили ввести в дію Права як офіційне джерело права, вони стали джерелом правничої науки та поширювалися рукописами територією України. Крім того, відомі посилання на Права також і в судовій практиці того часу [10, с. 7].

Зважаючи на специфіку мовного викладення Прав, провести системний аналіз їх положень доволі складно. При цьому звертаємо увагу на артикул 18

розділу 9, який має назву «О промолчаніи давности за чіе преступленіе, кримінала касающоєся». Згідно з пунктом першим цього артикула встановлюється аналогічне правило (як у Третньому Литовському Статуті) закінчення строків давності кримінального переслідування тривалістю три роки у зв'язку з мовчанням потерпілих [10, с. 172].

Однак, пункт другий артикула 18 Прав встановлює застереження на випадок відсутності родичів потерпілого (вбитого) у зв'язку з навчанням, роботою закордоном, або якщо вони не знали про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення [10, с. 172-173]. При цьому згадана норма відсилає до артикула 51 розділу 20, яка встановлює строк давності тривалістю 10 років для правопорушників, які не були встановлені, спіймані або втекли від покарання (смертної кари). Ця норма закріплює гарантію для правопорушників не бути засудженими до смертної кари у разі спливу 10-річного строку. Також міститься пряма вказівка на те, що в разі добровільного з'явлення або затримання правопорушника до спливу 10-річного строку він піддається передбаченому законом покаранню [10, с. 392].

Таким чином, інститут давності, який був уперше закріплений Литовськими Статутами, інкорпорується в більш пізніх актах, у тому числі, на землях, що перебували в складі російської імперії. Суттєвих змін давність не зазнає, проте нормами Прав регулюються диференційовані строки, враховуючи випадки, коли правопорушник не був установлений або ухилявся від призначеного покарання.

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року доволі часто дослідники називають першим кримінальним кодексом російської імперії. На перший погляд, цей історико-правовий акт вражає своєю структурованістю (поділом на розділи, глави, підрозділи, статті) та зрозумілою для наших сучасників термінологією.

Статтею 160 Уложення 1845 року встановлено, що покарання зовсім скасовується в таких випадках: 1) у разі смерті особи, яка вчинила кримінальне

правопорушення; 2) внаслідок примирення з потерпілим; 3) внаслідок давності [11, с. 35].

Стаття 163 Уложення 1845 року встановлює, що покарання скасовується за давністю та закріплює диференційовані строки давності тривалістю 10, 8, 5 та 3 роки залежно від тяжкості призначеного покарання. Умовою застосування давності Уложення 1845 року визнає, якщо кримінальне правопорушення не стало гласним (якщо не було судового провадження, досудового розслідування, заяв, показів тощо) або не було встановлено особу, яка його вчинила [11, с. 35-36].

Уложення 1845 року, як і другий Литовський Статут, містить пряму вказівку на початок перебігу давності – момент вчинення кримінального правопорушення («когда со времени учинения преступления...») [11, с. 35-36].

Відповідно до статті 164 Уложення 1845 року, давність розповсюджується також на кримінальні правопорушення приватного обвинувачення у випадках, коли потерпілий залишає справу без руху після поданої заяви (за винятком деяких випадків, передбачених Уложенням) [11, с. 36].

Стаття 165 Уложення 1845 року закріплює правило, згідно з яким строки давності кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, для співучасників та пособників не можуть спливати раніше, ніж для організаторів та виконавців цього кримінального правопорушення [11, с. 36].

Зі змісту статті 166 Уложення 1845 року видається, що встановлено винятки, за яких давність для звільнення від покарання не застосовується: державницькі злочини, визначені статтями 263, 266, 271 і 275, а також умисне вбивство батька або матері. У цій же статті Уложення йдеться про те, що після спливу 20-річного строку особи, винні у вчиненні цих злочинів, не можуть бути покарані до смертної кари або каторжних робіт. Натомість їм призначається покарання у виді заслання на поселення до віддалених місць Сибіру, без тілесних покарань [11, с. 37]. Тобто, у цій статті Уложення йдеться не про

випадки незастосування давності, а про заміну більш тяжких видів покарання менш тяжкими у зв'язку зі спливом 20-річного строку давності.

Особливо цікавою видається норма статті 167 Уложення 1845 року, якою передбачені випадки незастосування давності залежно від характеристики суб'єкта кримінального правопорушення. Згідно з цією статтею давність не розповсюджується на винуватих, які перейшли від Православної церкви до іншого Християнського віросповідання, а також на тих, хто взагалі відмовився від Християнської віри. Ця заборона стосується також осіб, які завідомо вступили в протизаконний шлюб, а також тих, хто присвоїв собі неналежні титули, посади, чини, ордени, ім'я [11, с. 37].

Стаття 169 Уложення 1845 року містить застереження, що питання відшкодування шкоди, завданої злочином, регулюються правилами давності, встановленими цивільним законодавством [11, с. 37].

Характерною особливістю доби абсолютизму є те, що «помилування і прощення в жодному випадку не залежить від суду, воно походить безпосередньо від «верховної самодержавної влади» та може бути виключно дією монаршого милосердя» (стаття 170 Уложення 1845 року) [11, с. 37].

Отже, можемо відмітити розвиток правового регулювання давності в Уложенні 1845 року, враховуючи встановлені законом особливості застосування давності для злочинів, вчинених у співучасті; злочинів приватної форми обвинувачення; співвідношення давності кримінального переслідування та відшкодування шкоди в цивільному порядку; заборони застосування давності тощо. При цьому, говорити про становлення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності ще зарано, оскільки законодавець того часу говорить лише про звільнення від покарання.

Як зазначає Шигаль Д.А., у 1864 році в російській імперії відбувався процес глибоких соціально-політичних реформ, одним із наслідків яких стала судова реформа, яка запровадила в державі низку демократичних інститутів та закріплення основних засад судочинства. З метою розмежування компетенції

мирових та окружних судів було прийнято Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 року. Важливо зазначити, що до повноважень мирових судів належали розгляд малозначних цивільних та кримінальних справ [12, с. 32].

Зі змісту загальних положень Статуту про покарання вбачається, що мирові суди можуть застосовувати покарання за вчинення кримінальних правопорушень у виді догани, зауваження, грошових стягнень (не більше 300 рублів), арешту (строком до трьох місяців) та тюремного ув'язнення (строком до одного року та шести місяців) [13, с. 1].

Статтею 21 Статуту про покарання встановлено диференційовані строки давності тривалістю в 6 місяців, 1 та 2 роки залежно від тяжкості злочину. Згідно з цією статтею, особи, винні у вчиненні злочинів, звільняються від покарання, якщо з моменту їх вчинення минули встановлені законом строки, і вони не стали відомі суду, поліції або по них не було провадження [13, с. 4].

Отже, Статут про покарання зберіг здобутки попередніх правових актів та не створив новел правового регулювання, у той же час, вбачається цікавим відокремлення строків давності та їх передування за структурою тексту від інших обставин звільнення від покарання (смерті суб'єкта злочину та примирення винного з потерпілим).

В.В. Налуцишин зазначає, що «Кримінальне уложення російської імперії 1903 року здійснило значний внесок у розвиток кримінального законодавства» [14, с. 187]. Продовжуємо наш історико-правовий аналіз строків давності в кримінальному праві, користуючись цим історичним джерелом.

Давність регулюється підрозділом восьмим глави першої Кримінального уложення 1903 року. Статтею 68 встановлено диференційовані строки давності тривалістю:

1) 1, 3, 8, 10, 15 років (залежно від тяжкості злочину та покарання) з дня вчинення злочину до дня початку кримінального переслідування у встановленому порядку;

2) 3, 6, 16, 20, 30 років (подвійні та потрійні строки, зазначені вище, залежно від тяжкості злочину) з дня вчинення злочину до дня винесення обвинувального вироку [15, с. 15].

Останній абзац 68 статті Кримінального уложення 1903 року містить застереження, згідно з яким, караність злочину, передбаченого статтею 99 (посягання на життя, здоров'я, свободу або недоторканість імператора та членів його родини), не погашається давністю. Водночас, якщо минуло 15 років з дня вчинення злочину до дня початку кримінального переслідування у встановленому порядку, замість смертної кари та каторги призначається покарання у виді заслання на поселення [15, с. 15].

Законодавець виділяє в окремому норму правила перебігу строків давності для продовжуваних та триваючих злочинів (стаття 70 Кримінального уложення 1903 року). Якщо кримінально каране діяння складалося з кількох дій, строки давності обраховуються з дня закінчення останньої дії, а якщо кримінально каране діяння тривало безперервно – з дня його переривання [15, с. 15].

Законодавцем також виділяються підстави зупинення перебігу (не зарахування) строків давності (стаття 71 Кримінального уложення 1903 року). Якщо кримінальне переслідування відповідно до закону не може бути розпочато до завершення розгляду справи в цивільному або духовному суді, то час судового провадження не зараховується до строку давності. Так само не зараховується час зупинення провадження з підстав, визначених законом [15, с. 15-16].

Називати Кримінальне уложення 1903 року юридично досконалим документом буде, як мінімум, некоректно. Проте, важко заперечувати прогресивність спроб тогочасного законодавця врегулювати аспекти строків давності, на які до цього часу не звертали увагу: диференціація строків залежно від стадії кримінального переслідування; особливості перебігу строків для триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень, підстави та наслідки зупинення перебігу строків давності.

Кримінальний кодекс УРСР, затверджений 28 грудня 1960 року (у редакції, чинній на час його прийняття), містив статтю 48, яка за нумерацією майже збігається із чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України), що регулювала давність притягнення до кримінальної відповідальності [16].

Статтею 48 КК УРСР 1960 року визначено, що особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею злочину минули передбачені цією статтею строки (3 місяці, 1 рік, 3 роки, 5 років та 10 років залежно від тяжкості покарання) [16].

КК УРСР 1960 року визначав підстави та наслідки переривання і зупинення строків давності. Підставою переривання строків давності є вчинення особою нового злочину, за який може бути призначено покарання у виді позбавлення волі строком більше двох років, наслідком – обчислення строків давності з моменту вчинення нового злочину. Підставою зупинення строків давності є «переховування» особи, яка вчинила злочин, від слідства або суду, наслідком – зупинення перебігу строку давності до моменту затримання особи або явки з повинною. При цьому, особу не може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, якщо від часу вчинення злочину минуло 15 років і давність не була перервана вчиненням нового злочину [16].

КК УРСР 1960 року встановлював дискреційні повноваження суду при вирішенні питання щодо застосування давності до особи, яка вчинила злочин, за який може бути призначено покарання у виді смертної кари. При цьому, якщо суд вирішив не застосовувати давність, смертна кара не може бути призначена та замінюється позбавленням волі [16].

Таким чином, радянський законодавець став розглядати інститут давності як підставу звільнення не від покарання, а від кримінальної відповідальності. Продовжують розвиватися конструкції зупинення та переривання строків давності, встановлюються дискреційні повноваження суду при вирішенні певних питань застосування давності.

1.2. Соціальна зумовленість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

Кримінальне право, як і будь-яка інша галузь права, не є абсолютним плодом творіння законодавчого органу влади, оскільки право загалом є соціальним регулятором, який покликаний урегулювати ті чи інші суспільні відносини. У зв'язку з соціальним призначенням права, його формальні джерела є відображенням розвитку суспільства та спрямованості його очікувань від регуляторного впливу.

У попередньому розділі, дослідивши історію розвитку правових норм, що регулюють строки давності в кримінальному праві, ми з'ясували, що ці норми почали отримувати своє формальне закріплення принаймні у XVI столітті. На наше переконання, поява строків давності кримінального переслідування та їх еволюція в законодавстві різних періодів свідчить про зацікавленість тогочасного суспільства в існуванні таких норм та їх застосуванні на практиці.

У зв'язку з цим важливим елементом нашого дослідження є з'ясування передумов, чинників, що вплинули на становлення, розвиток та продовження існування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та ймовірних очікувань від нього як зі сторони суспільства в цілому, так і окремих суб'єктів.

На думку В.О. Навроцького, основою інституту давності в кримінальному праві є один із елементів верховенства права – правова визначеність у зв'язку із потребою у забезпеченні сталості суспільних відносин щодо вчинених кримінальних правопорушень, з моменту вчинення яких минув тривалий час. Науковець зазначає, що «сплив строку давності, за умови, що його перебіг не переривався, призводить до виникнення в особи впевненості, що вона не буде надалі нести негативні наслідки за раніше вчинене діяння, що вона може планувати свою поведінку із врахуванням цієї обставини» [17, с. 64].

Водночас, існування значної кількості підстав звільнення від кримінальної відповідальності зменшує можливості учасників кримінального

процесу передбачити результати конкретного кримінального провадження, що значно впливає на правову визначеність [17, с. 64]. У цілому поділяємо думку професора В.О. Навроцького, проте, якщо розглядати звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності відокремлено від інших інститутів кримінального права, то з погляду правової визначеності все значно простіше, оскільки цей вид звільнення від кримінальної відповідальності є обов'язковим та створює передбачувані наслідки його застосування.

Європейський суд з прав людини висловив позицію, що «строки давності слугують кільком важливим цілям, а саме: забезпеченню юридичної визначеності та остаточності, захисту потенційних відповідачів від не заявлених вчасно вимог, яким може бути важко протистояти, та запобігти будь-якій несправедливості, яка могла б виникнути, якби від судів вимагалось виносити рішення щодо подій, що мали місце у віддаленому минулому, на підставі доказів, які через вплив часу стали ненадійними та неповними» [18].

Таким чином, зв'язок строків давності в кримінальному праві та принципу правової визначеності підтверджений національною правовою доктриною та практикою Європейського суду з прав людини.

М.М. Головчак, розглядаючи давність як юридичну конструкцію в кримінальному праві України, зазначає, що суспільна небезпечність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, є найбільшою в момент його вчинення або протягом певного періоду часу після цього. Тому запізніле реагування держави на вчинення кримінальне правопорушення є недоцільним проявом помсти. Якщо ж після вчинення кримінального правопорушення проходить певний проміжок часу, протягом якого особа не ухиляється від органів досудового розслідування та суду, не вчиняє нових кримінальних правопорушень, то ця особа втрачає суспільну небезпечність [19, с. 20].

Пізніше М.М. Головчак спростовує думку стосовно втрати суспільної небезпечності особи у зв'язку зі впливом строків давності, аргументуючи це тим, що особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності у зв'язку

із закінченням строків давності, якщо на момент закінчення строків давності сама особа та вчинене нею кримінально каране діяння (обидва пов'язані між собою) були суспільно небезпечними [19, с. 20]. Погоджуємось із позицією, що особа та вчинене нею кримінально каране діяння після спливу строків давності не втрачають суспільної небезпечності абсолютно, однак рівень суспільної небезпечності значно зменшується.

Ю.В. Баулін у передмові до монографії «Звільнення від кримінальної відповідальності» розмірковує щодо призначення цього інституту кримінального права. Він апелює до загальних положень КК України, які визначають завдання кодексу та засоби, за допомогою яких ці завдання реалізуються та розглядає двоєдину концепцію в справі протидії злочинності. Перша концепція, на думку дослідника, продовжує класичну залежність між кримінальним правопорушенням і покаранням, що стосується в першу чергу тяжких та особливо тяжких злочинів, на які в суспільстві відсутня будь-яка інша адекватна реакція. Друга концепція підтримує застосування альтернативних заходів, на відміну від класичного покарання з метою врегулювання соціального конфлікту за умови дотримання прав та інтересів учасників провадження та суспільства в цілому [20, с. 8].

Меркулова В.О. розглядає соціально-правове значення інституту звільнення від кримінальної відповідальності через призму ефективності кримінального судочинства. Вона констатує, що станом на цей час різні школи кримінального права (класична, соціальна та інші) не довели ефективність та привабливість одного з-поміж таких напрямків кримінальної політики: посилення суворості покарання чи, навпаки, його пом'якшення залежно від можливості виправлення та ресоціалізації людини [21, с. 272-273].

На думку дослідниці, зміни в законодавстві (вочевидь у порівнянні із законодавством минулих століть) обумовлені вдосконаленням кримінального законодавства в напрямку гуманізації кримінальної відповідальності та покарання, економії кримінальної репресії, імплементації міжнародно-правових стандартів, поширення сфери застосування пільгових норм кримінального

права, які стимулюють особу до правомірної поведінки. Саме тому в деяких випадках, застосування покарання та проведення кримінального провадження в повному обсязі є недоцільним [21, с. 273-274].

Відмова держави від застосування кримінальних репресій у повному обсязі свідчить не про безкарність, а про безцільність покарання як такого стосовно особи, яка після вчинення кримінального правопорушення не вчиняла нових правопорушень та поводитись сумлінно. Тобто мета покарання (виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень), яка досягається завчасно, свідчить про безцільність покарання. Звільнення від кримінальної відповідальності розглядається як компроміс у кримінально-правовому конфлікті між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та державою в особі суду. У такому випадку держава відмовляється від застосування кримінальних репресій (звільняє особу від кримінальної відповідальності), проте презюмується вина такої особи у вчиненні кримінального правопорушення з відповідними наслідками у вигляді каяття та готовності до понесення реальної кримінальної відповідальності [21, с. 274-275].

Безумовно, такий компроміс є вигідним для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, оскільки вона не відбудуватиме реального покарання, не матиме судимості та інших наслідків кримінально-правового впливу. Проте особа не позбавляється від факторів соціального та внутрішньо-морального впливу, які виражаються в тому, що особа вважається винною у вчиненні кримінального правопорушення.

Користь звільнення від кримінальної відповідальності, вочевидь, має двосторонній характер, оскільки певною мірою відповідає інтересам держави: досягається процесуальна економія та скорочення витрат на кримінальне судочинство, виключається руйнівний вплив кримінально-правових заходів на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та спонукає таку особу до

дотримання загальнообов'язкових правил поведінки в суспільстві, не вчиняючи нових кримінальних правопорушень [21, с. 275].

Після розгляду значення звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та держави, поза увагою залишаються інтереси потерпілого від кримінального правопорушення.

Проте, законодавець відреагував на інтереси потерпілого, запровадивши підстави зупинення та переривання строків давності, встановивши особливості перебігу давності для кримінальних правопорушень, учинених проти малолітніх та неповнолітніх осіб. У цілому інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності за своєю сутністю не може відповідати інтересам потерпілого повною мірою на відміну від таких суміжних інститутів як дійове каяття та примирення винного з потерпілим.

1.3. Міжнародні зобов'язання України щодо правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

Одним із перших міжнародних договорів у сфері застосування строків давності, що набув чинності для України, є Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року, яка була ратифікована 25 березня 1969 року. Статтею 1 цієї Конвенції встановлено, що жодні строки давності не застосовуються до воєнних злочинів, злочинів проти людства, а також злочину геноциду незалежно від дати їх вчинення. Відповідно до статті 2 Конвенції, її положення поширюються на виконавців, співучасників, підбурювачів таких злочинів, а також на осіб, які готували їх вчинення незалежно від того, чи був доведений їх умисел до завершення. Конвенція поклала обов'язок на держав-учасників

привести у відповідність національне законодавство з метою скасування строків давності за вчинення таких злочинів [22].

Схожим актом є Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 року, яка була ратифікована вже в період незалежності України – 6 березня 2008 року. Якщо Конвенція ООН в частині визначення переліку злочинів містила посилання на Статут Нюрнберзького військового трибуналу від 8 серпня 1945 року, то Європейська конвенція відсилає до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 року, Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року – про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, про поводження з військовополоненими та про захист цивільного населення під час війни. Проте, перелік злочинів, передбачених вказаними конвенціями, не є вичерпним та охоплює інші порушення законів і звичаїв війни. Європейська конвенція може застосовуватися, у тому числі, до злочинів, учинених до набрання чинності Конвенцією для держави, якщо строки давності не сплили [23].

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року закріплює, що ніхто не може піддаватися насильницькому зникненню, яким відповідно до цієї конвенції вважається утримання, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Стаття 8 цієї конвенції покладає обов'язок на державу вживати необхідних заходів для того, щоб строк давності в кримінальному судочинстві був тривалим та домірним надзвичайній серйозності цього злочину, та починав обчислюватися з того моменту, коли злочин насильницького зникнення стає закінченим, з урахуванням його тривалого характеру [24].

Строки давності згадуються в Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Стаття 29 Конвенції покладає обов'язок на держав-учасників встановлювати тривалі строки давності, а також можливість зупинення перебігу строків у випадку ухилення від правосуддя, у разі вчинення корупційних злочинів (підкуп, зловживання впливом, розкрадання, привласнення або інше нецільове використання державного майна, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення та легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом) [25].

Пунктом 5 статті 11 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року передбачений обов'язок держав-учасниць установити тривалі строки давності за вчинення таких злочинів: участь в організованій злочинній групі; легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом; корупція, а також інші тяжкі та особливо тяжкі злочини, що мають транснаціональний характер. На відміну від Конвенції ООН проти корупції, у цій Конвенції не згадується про необхідність зупинення перебігу строків у разі ухилення особи від правосуддя, а йдеться лише про встановлення більш тривалих строків [26].

Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року містить положення, подібне попереднім двом Конвенціям ООН. Вона покладає на держави обов'язок встановлювати в необхідних випадках тривалі строки давності кримінального переслідування, а в разі ухилення особи від правосуддя – більш тривалі строки. Це стосується кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом наркотичних засобів і психотропних речовин [27].

Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року та Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 9 червня 2000 року регулюють процесуальні питання, пов'язані зі впливом строків давності (заборона видачі, неможливість судового розгляду та відбування покарання за межами строків давності) [28, 29].

При цьому четвертим додатковим протоколом до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, який було укладено 20 вересня 2012 року та ратифіковано 7 червня 2017 року, внесено зміни до статті, яка регулює застосування давності при видачі з метою посилення колективної спроможності реагування на злочини. Раніше Конвенція містила заборону видачі у випадках, якщо закінчились строки давності кримінального переслідування відповідно до законодавства запитуючої або запитуваної Сторони. Стаття 1 цього протоколу містить заборону видачі виключно в разі, якщо закінчились строки давності відповідно до законодавства запитуючої Сторони за винятком випадків, коли внутрішнім законодавством запитуваної Сторони прямо передбачена заборона видачі в разі закінчення строків давності. При цьому мають враховуватися обставини, що мали наслідком зупинення або переривання строків давності [30].

Варто звернути увагу на Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, яка була ратифікована 20 червня 2012 року, що містить статтю 33 «строки давності». Відповідно до неї, «кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення подовження строків давності для порушення справи стосовно злочинів, установлених відповідно до статті 18 (сексуальне насильство), підпунктів «а» та «б» пункту 1 статті 19 (дитяча проституція) та підпунктів «а» та «б» пункту 1 статті 21 (участь дитини в порнографічних виставах) цієї Конвенції, на строк, достатній для здійснення ефективного початку провадження після досягнення жертвою повноліття і який буде домірним до ступеня тяжкості злочину, про який ідеться [31].

Законом України від 18.02.2021 №1256-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротської конвенції)» було імплементовано положення Конвенції та встановлено особливості початкового моменту перебігу строків давності у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним

наси́льством щодо неповнолітніх та малолітніх, – з дня, коли потерпіла особа досягла повноліття (або у разі смерті мала б досягти повноліття) [32].

У цьому аспекті доцільно також зазначити про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 року (Стамбульська конвенція), яку ратифіковано Україною 20 червня 2022 року. Відповідно до статті 58 цієї Конвенції Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення подовження строку давності для порушення будь-яких правових проваджень стосовно правопорушень, установлених відповідно до статей 36 (сексуальне насильство), 37 (примусовий шлюб), 38 (каліцтво жіночих геніталій) та 39 (примусовий аборт та примусова стерилізація) цієї Конвенції, на строк, достатній для здійснення ефективного порушення провадження після досягнення жертвою повноліття і який буде домірним до ступеня тяжкості правопорушення, про яке йдеться [33]. Зважаючи на зміни в законодавстві, які були зумовлені ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року, вважаємо ці зобов'язані України дотриманими.

Кримінальне законодавство України певною мірою узгоджується з взятими на себе державою міжнародними зобов'язаннями, зокрема неможливістю застосування давності до воєнних злочинів, а також злочинів проти людяності. Що стосується корупційних кримінальних правопорушень, злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій, то КК України не містить спеціальних застережень по відношенню до них, оскільки законодавець передбачає застосування давності залежно від тяжкості кримінального правопорушення, що є раціональним та зрозумілим способом обчислення строків давності. Позитивною є також нещодавня імплементація в КК України положень Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року.

1.4. Зарубіжний досвід щодо правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

Зарубіжний досвід правового регулювання строків давності є маловивченим у кримінально-правовій науці. У зв'язку з цим аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн є вкрай важливим задля проведення порівняльно-правового дослідження та можливості використання досвіду інших країн. У цьому підрозділі буде детально проаналізовано положення кримінального законодавства Німеччини, Франції та Польщі. Вибір країн для порівняльного дослідження зумовлений відносною подібністю правових систем, доволі частою імплементацією в національне законодавство положень законодавства цих країн, а також доступністю текстів нормативно-правових актів.

Перша глава п'ятого розділу Кримінального уложення Федеративної республіки Німеччина (Strafgesetzbuch) регулює давність кримінального переслідування.

Пунктом 1 параграфу 78 встановлено, що давність виключає переслідування діяння та застосування примусових заходів. Відповідно до пункту 4 цього параграфу тривалість строків давності визначається залежно від розміру покарання, передбаченого за вчинення конкретного кримінально караного діяння [34, с. 176].

Пунктом 3 цього параграфу передбачені диференційовані строки давності кримінального переслідування, які становлять від трьох до тридцяти років [34, с. 176].

Проте, законом встановлений єдиний виняток щодо застосування давності кримінального переслідування за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого параграфом 211 (тяжке вбивство, тобто вбивство з кваліфікуючими ознаками) [34, с. 176].

Початок перебігу строків давності розпочинається з моменту закінчення кримінального правопорушення (у злочинах з формальним складом) або з моменту настання наслідків (у злочинах з матеріальним складом) [34, с. 177].

Перебіг строків давності зупиняється, якщо кримінальне переслідування не може бути розпочато або продовжено відповідно до закону. Також законодавством Німеччини встановлена спеціальна підстава зупинення строків давності у випадку, коли потерпілим від кримінальних правопорушень, передбачених законом, є неповнолітній. У такому разі перебіг давності зупиняється до закінчення тридцятирічного року життя потерпілого [34, с. 177].

Якщо до постановлення рішення судом першої інстанції строки давності не закінчилися, то строки давності не спливають до моменту набрання законної сили остаточним судовим рішенням по справі [34, с. 178].

Цікавою є норма, відповідно до якої перебіг строків давності зупиняється з моменту відкриття судового провадження в суді першої інстанції у випадку, коли за інкриміноване правопорушення передбачається покарання у виді позбавлення волі строком понад п'ять років. Проте, законом закріплена гарантія максимальної тривалості зупинення такого строку – п'ять років [34, с. 178].

Також Кримінальним уложенням передбачені випадки зупинення перебігу строків давності в разі передачі особи Міжнародному кримінальному суду або іншій державі [34, с. 178].

Переривання строків давності законодавством Німеччини пов'язується з проведенням процесуальних дій, таких як допит обвинуваченого, судова санкція на проведення обшуку, призначення судового засідання, запит на виконання слідчих дій за кордоном, тощо [34, с. 179].

Після кожного переривання строків давності, їх обчислення розпочинається з початку, переривання має персоніфікований характер. Проте, законом встановлена гранична межа тривалості строків давності у випадку їх переривання, що дорівнює подвійній тривалості диференційованих строків, передбачених пунктом 3 параграфу 78 [34, с. 180].

Таким чином, у законодавстві Німеччини відсутній інститут звільнення від кримінальної відповідальності, у той же час, існує інститут звільнення від покарання за строками давності.

Здійснивши порівняльно-правовий аналіз, можна констатувати суттєві відмінності між законодавством Німеччини та України, що стосуються строків давності: тривалість таких строків визначається розміром покарання, а не тяжкістю кримінального правопорушення (проте, змістовно вони є близькими); строки давності за Кримінальним уложенням є тривалішими за строки давності, передбачені КК України; законодавством України встановлений ширший перелік винятків, коли давність не застосовується; відмінні підстави зупинення та переривання строків давності.

Інститут давності регулюється статтями 133-2 – 133-6 Кримінального кодексу Франції [35]. Вочевидь, йдеться не про давність притягнення особи до кримінальної відповідальності чи навіть до застосування примусових заходів кримінального-правового характеру з моменту вчинення такою особою кримінального правопорушення, а про давність виконання обвинувального вироку суду.

Таким чином, у законодавстві Франції відсутні інститути звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання за строками давності вчинення кримінального правопорушення. Це засвідчує пріоритет принципу невідворотності кримінальної відповідальності, який впливає зі змісту сукупності правових норм та виступає правовою презумпцією [36, с. 9]. Проте, наявний інститут звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.

Інститут давності за законодавством Польщі полягає у визначенні строків давності притягнення винної особи до кримінальної відповідальності [37, с. 168].

Відповідно до ст. 101 КК Республіки Польща караність діяння припиняється, якщо з моменту його вчинення минули передбачені законом

строки [38, с. 55]. Тобто, давність у розумінні польського законодавця є аналогічною нашому національному законодавству.

Параграфом 1 ст. 101 КК Республіки Польща визначені диференційовані строки давності залежно від тяжкості злочину та розміру призначуваного покарання. Для всіх злочинів строк давності становить двадцять років, за винятком умисного вбивства, для якого встановлений строк у тридцять років. У разі вчинення проступку давність становить від п'яти до п'ятнадцяти років залежно від розміру покарання. Змінами, які набувають чинності 1 жовтня 2023 року, передбачено збільшення строків давності для умисного вбивства до 40 років [38, с. 55].

Для правильного визначення строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності слід визначити, по-перше, вид кримінального правопорушення, а також форму вини, оскільки відповідно до ст. 8 КК Республіки Польща злочин може бути вчинено тільки з умисною формою вини [38, с. 2].

Параграфом 2 ст. 101 КК Республіки Польща встановлені строки давності для кримінальних правопорушень за приватною формою обвинувачення, відповідно до якого такі строки становлять один рік з моменту, коли потерпілий дізнався про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, але не більше трьох років з моменту його вчинення [38, с. 55].

Також законом встановлений початковий момент перебігу строків давності для кримінальних правопорушень з матеріальним складом: з моменту настання передбачених законом наслідків (параграф 3 ст. 101 КК Республіки Польща. Змінами, які набувають чинності 1 жовтня 2023 року, встановлюються правила обчислення строків давності для триваючих кримінальних правопорушень, початковий момент яких пов'язується зі спливом останнього дня вчинення кримінального правопорушення [38, с. 55].

Параграф 4 ст. 101 КК Республіки Польща містить норму, схожу на положення Кримінального уложення Німеччини, яка захищає інтереси потерпілої неповнолітньої особи. Відповідно до цієї норми, строки давності не

можуть сплинути до закінчення тридцятирічного року життя потерпілого від злочинів проти життя та здоров'я, а також статевої свободи та недоторканості. Змінами, які набувають чинності 1 жовтня 2023 року, цей строк продовжується до 40 років [38, с. 55-56].

У випадку відкриття провадження за фактом вчиненого кримінального правопорушення строки давності продовжуються понад встановлений законом диференційований строк (на 10 років – строки, передбачені параграфом 1 ст. 101 КК Республіки Польща, на 5 років – в інших випадках) Відповідно до параграфу 1 ст. 104 КК Республіки Польща строки давності не спливають, якщо припис закону не дозволяє відкриття або подальше проведення кримінального провадження [38, с. 56]. Вочевидь, йдеться про зупинення строків давності, проте закон не вказує чітких підстав, а лише містить бланкетну норму, яка не дозволяє зрозуміти точного змісту.

Відповідно до параграфу 1 ст. 105 КК Республіки Польща строки давності не застосовуються у випадку вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, а також воєнних злочинів. Крім того, положення давності не застосовуються до таких умисних злочинів: убивства, тяжких тілесних ушкоджень та позбавлення волі, пов'язаних з особливими стражданнями, вчиненими службовою особою у зв'язку із виконанням службових обов'язків. Змінами, які набувають чинності 1 жовтня 2023 року, цей перелік значно розширюється [38, с. 57].

Таким чином, строки давності в розумінні польського законодавства є схожими до законодавства України, оскільки йдеться саме про давність кримінального переслідування за вчинення кримінального правопорушення.

З огляду на це, можна виокремити такі схожі риси законодавчого регулювання: строки давності диференціюються за тяжкістю вчиненого кримінального правопорушення; передбачено можливість зупинення спливу строків давності.

До особливостей, які виділяють польський кримінальний закон з-поміж порівнюваних законів, слід віднести: не встановлено кінцевий момент

обчислення строків давності (за КК України – набрання законної сили вироком суду); відсутня можливість переривання спливу строків давності; закріплено продовження строків давності понад встановлений законом строк у разі відкриття провадження за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбачено спеціальний строк давності для кримінальної правопорушень приватної форми обвинувачення.

М.М. Головчак провів власне порівняльно-правове дослідження регулювання строків давності кримінального законодавства України із аналогічними нормами законодавства Австрії, Болгарії, Ізраїлю, Іспанії, КНР, Кореї, Норвегії, Польщі, Сан-Марино, Таїланду, Туреччини, ФРН, Швейцарії та Швеції. Першочергово предметом його дослідження стала мінімальна тривалість строків давності, яка коливається у діапазоні від 1 року (Сан-Марино, Австрія, Корея, Таїланд, Ізраїль) до 5 років (Швейцарія). Максимальна тривалість строків давності становить від 20 років (Сан-Марино, Австрія, Туреччина, Швейцарія, Болгарія, Іспанія, КНР, Таїланд) до 25 (Швеція, Норвегія) та 30 років (ФРН, Польща, Корея) [39, с. 319].

Дослідник звертає окрему увагу на те, що законодавством зарубіжних держав по-різному визначається початковий момент перебігу строків давності. Переважно строки давності починають обраховуватися з дня вчинення кримінального правопорушення (як і в КК України). Але в деяких випадках строки давності починають обраховуватися з наступного дня, коли діяння було завершено (Голландія) або з опівночі доби, протягом якої було вчинено кримінальне правопорушення (Аргентина). Погоджуємось з думкою науковця про те, що формулювання точного початкового моменту перебігу строків давності сприятиме однаковому застосуванню цих норм на практиці [39, с. 320].

Підтримуємо позицію М.М. Головчака стосовно необхідності належного врегулювання перебігу давності для різних складів кримінальних правопорушень, для різних стадій кримінальних правопорушень, а також для триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень [39, с. 320].

У цьому розділі проведено історико-правовий аналіз звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (давності кримінального переслідування). Предметом аналізу стали історико-правові акти різних періодів державності: Руська Правда; Судебник Казимира 1468 року; Литовські Статути 1529, 1566, 1588 років; Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року; Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року; Статут про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 року; Кримінальне уложення російської імперії 1903 року; Кримінальні кодекси УСРР 1922 та 1927 років; Кримінальний кодекс УРСР 1960 року.

За результатами історико-правового дослідження встановлено, що інститут давності притягнення до кримінальної відповідальності зазнав свого становлення та розвитку ще в XVI столітті (закріплений у Литовських Статутах). Саме в цей період з'являються норми про переривання давності та захист прав неповнолітніх, потерпілих від кримінальних правопорушень.

Прослідковано розвиток правового регулювання давності в законодавчих актах XVIII-XIX століття (Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року та Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року). Встановлюються випадки, за яких давність не застосовується, передбачаються особливості застосування давності для кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, для кримінальних правопорушень приватної форми обвинувачення. Водночас давність у той час розглядається як підстава звільнення від покарання, а не від кримінальної відповідальності.

На початку XX століття (у Кримінальному уложенні російської імперії 1903 року) законодавець звертає увагу на окремі аспекти правового регулювання строків давності, які до цього часу не були врегульовані: диференційовані строки залежно від стадії кримінального провадження; особливості перебігу строків давності для триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень; підстави та наслідки зупинення перебігу строків давності.

У радянському законодавстві інститут давності розглядається як підстава звільнення від кримінальної відповідальності, а не від покарання. Також продовжують розвиватися правові конструкції зупинення та переривання строків давності, встановлюються дискреційні повноваження суду при вирішенні окремих питань застосування давності у виключних випадках.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності розглянуто через призму соціальної зумовленості. З'ясовано, що цей інститут відповідає загальним тенденціям гуманізації кримінального законодавства та є одним із елементів правової визначеності як складової верховенства права. Безумовно, зі впливом строків давності ступінь суспільної небезпечності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, істотно зменшується.

Встановлено двосторонній зв'язок між державою в особі суду та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, однак звільняється від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, який є позитивним для обох сторін. Для особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності, сприятливим є те, що вона не зазнає жодних заходів кримінального-правового впливу, при цьому зберігається виховна та превентивна функція кримінального права. Своєю чергою держава внаслідок звільнення особи від кримінальної відповідальності зберігає таку особу від руйнівного впливу кримінально-правових заходів та мінімізує процесуальні ресурси.

Кримінальне законодавство України певною мірою узгоджується з взятими на себе державою міжнародними зобов'язаннями, зокрема неможливістю застосування давності до воєнних злочинів, а також злочинів проти людяності. Імплементовані положення міжнародних договорів, якими передбачено встановлення особливостей перебігу строків давності для кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, вчинених проти малолітніх і неповнолітніх осіб. Що стосується корупційних кримінальних правопорушень, злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій, то КК України не

містить спеціальних застережень по відношенню до них, оскільки законодавець передбачає застосування давності залежно від тяжкості кримінального правопорушення, що є раціональним та зрозумілим способом обчислення строків давності.

Також проаналізовано кримінальне законодавство Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки і Республіки Польща на предмет звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Законодавством Німеччини не передбачено існування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі впливом строків давності, проте існує інститут звільнення від покарання за строками давності. Тривалість таких строків визначається розміром покарання, вони є значно тривалішими, ніж ті, що передбачені КК України. Відрізняються також підстави зупинення та переривання строків давності за законодавством України та Німеччини.

У кримінальному законодавстві Франції давність згадується виключно в контексті звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. КК Франції навіть не передбачає переліку підстав зупинення та переривання таких строків. Тобто, Франція є послідовним прихильником принципу невідворотності кримінальної відповідальності та покарання за вчинене кримінальне правопорушення.

Польське кримінальне законодавство є найбільш схожим до національного законодавства України. Воно передбачає існування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. Проте, містить низку суттєвих відмінностей. Зокрема, КК Республіки Польща розділяє строки давності більшою мірою залежно від розміру передбаченого законом покарання. Польський кримінальний закон передбачає спеціальний строк давності для кримінальних правопорушень приватної форми обвинувачення, водночас він не містить конкретних підстав зупинення впливу строків давності та можливості їх переривання.

РОЗДІЛ 2. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

2.1. Особливості інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності порівняно з іншими інститутами звільнення від кримінальної відповідальності та з інститутом закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування

2.1.1. Поняття та види звільнення від кримінальної відповідальності

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності є одним із різновидів легального уникнення відповідальності особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. З-поміж таких інститутів кримінального права можна виділити інститут звільнення від покарання чи від відбування покарання, а також інститут виключення (незастосування) кримінальної відповідальності.

Відповідно до пункту 1 постанови Пленуму Верховного Суду України №12 від 23.12.2005 «звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування щодо особи, котра вчинила злочин, установлених законом обмежень певних прав і свобод шляхом закриття кримінальної справи, яке здійснює суд у випадках, передбачених КК України, у порядку, встановленому Кримінальний процесуальним кодексом України» [40]. Наразі термінологія законодавства дещо змінилась, тому треба говорити не про злочин, а про кримінальне правопорушення і про закриття не кримінальної справи, а кримінального провадження. Врешті це визначення залишається актуальним.

Житний О.О. визначає звільнення від кримінальної відповідальності як «передбачену КК України відмову держави в особі компетентних органів від офіційного осуду особи, діяння якої містить склад злочину» [41, с. 246-247].

Баулін Ю.В. пропонує таке визначення звільнення від кримінальної відповідальності: «реалізація державою в особі суду свого повноваження, відповідно до якого вона відмовляється за наявності підстав, передбачених КК України, від державного осуду особи, яка вчинила злочин, а також від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, передбачених законом за вчинення даного злочину» [42, с. 303-304].

На думку Меркулової В.О., звільнення від кримінальної відповідальності – «це врегульована кримінальним та кримінально-процесуальним законодавством відмова держави від засудження особи, яка вчинила злочин, від покладання на неї обмежень особистого, майнового або іншого характеру, встановлених законом за вчинення цього злочину, шляхом закриття кримінальної справи та постановлення ухвали про звільнення від відповідальності у зв'язку із втратою цієї особи суспільної небезпечності» [43, с. 262]. Крім того, вчена зазначає, що наведене поняття не є універсальним з огляду на особливості конкретних видів звільнення від кримінальної відповідальності, до прикладу, умовних.

Дудоров О.О. визначає звільнення від кримінальної відповідальності як «врегульовану кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством відмову держави від засудження особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і від застосування щодо останньої примусу у вигляді покарання». Науковець справедливо вважає цей інститут альтернативним проявом форми реагування сучасної держави на вчинене кримінальне правопорушення, який втілює в собі принципи гуманізму, справедливості та економії кримінально-правової репресії [44, с. 303-304].

Таким чином, звільнення від кримінальної відповідальності – це офіційна відмова держави від застосування заходів кримінально-правового впливу до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та підлягає кримінальній відповідальності, на підставах та умовах, визначених Кримінальним кодексом України, що здійснюється виключно судом у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Відповідно до ч. 1 ст. 44 КК України особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених КК України [45].

Загальною частиною КК України (статті 45–49, ч. 1 ст. 97) передбачено наступні види звільнення від кримінальної відповідальності: у зв'язку з дійовим каяттям; у зв'язку з примиренням винного з потерпілим; у зв'язку з передачею особи на поруки; у зв'язку із зміною обстановки; у зв'язку із закінченням строків давності; неповнолітнього із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру [45].

Крім того, КК України містить перелік спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності (усього – 24), передбачених Особливою частиною КК України, а саме статтями 110⁻², 111, 114, 158⁻³, 160, 175, 212, 212⁻¹, 255, 255⁻², 258, 258⁻³, 258⁻⁵, 260, 265, 289, 307, 309, 311, 321, 321⁻¹, 354, 401, 447, деякі з яких поширюються на дві чи більше статей (наприклад, такий вид звільнення, передбачений ст. 354 КК, поширюється на злочини, передбачені статтями 354, 368⁻³, 368⁻⁴, 369, 369⁻² цього Кодексу) [45].

Таким чином, можна виокремити першу класифікацію: загальні та спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності на основі критерію застосування до всіх (крім тих, що вказані в гіпотезі статті Загальної частини КК України) або окремих складів кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною КК України.

Другим критерієм для поділу є дискреція суду при вирішенні питання стосовно звільнення особи від кримінальної відповідальності. Залежно від того, правом чи обов'язком володіє суд при звільненні особи від кримінальної відповідальності за конкретною підставою, таке звільнення може бути обов'язковим (імперативним) або факультативним (дискреційним).

Зокрема, статтями 47 та 48 КК України, якими передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки та у зв'язку зі зміною обстановки, встановлено, що «особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності». Тобто, це означає, що суд володіє

відповідним правом, але не має обов'язку звільнити особу від кримінальної відповідальності за наявності для того відповідних підстав. Аналогічна судова дискреція наявна у ст. 97 КК України, якою передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього із застосуванням до нього примусових заходів виховного характеру [20, с. 62-63].

За всіма іншими підставами для звільнення від кримінальної відповідальності, вимога закону є імперативною для суду, тому останній не має права не застосувати ці норми.

Ще одним критерієм для поділу є наявність чи відсутність певних умов, що висуваються до поведінки особи, яка звільняється від кримінальної відповідальності. За цим критерієм вони можуть бути умовними та безумовними. Безумовне звільнення є остаточним, безповоротним, не ставить жодних вимог до посткримінальної поведінки особи та не може бути фактором впливу на призначення покарання за інше вчинене кримінальне правопорушення. За цим критерієм усі види звільнення від кримінальної відповідальності є безумовними, окрім двох:

1) звільнення особи від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК України у зв'язку з передачею особи на поруки;

2) звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України) [20, с. 65].

Звільненню від кримінальної відповідальності підлягає особа, діяння якої містить склад кримінального правопорушення, тому потрібно розрізняти випадки, коли кримінальна відповідальність виключається у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення. Зокрема, йдеться про такі ситуації, передбачені КК України: малозначне діяння (частина 2 ст. 11); обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння (статті 36–43¹); відсутність суб'єкта кримінального правопорушення (неосудність або недосягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність) [49, с. 310], а

також добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні (статті 17 і 31) та інші (частина 3 ст. 263, частини 5 і 6 ст. 301⁻¹, ч. 2 ст. 385).

2.1.2. Підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, відмінності у застосуванні порівняно з іншими видами звільнення від кримінальної відповідальності

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності належить до імперативного та безумовного, оскільки закон встановлює обов'язок суду застосувати давність та звільнити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, від кримінальної відповідальності в разі спливу строків давності, та не встановлює жодних вимог до поведінки такої особи після звільнення.

Закон розрізняє два різновиди строків: спеціальний (залежить від ступеня тяжкості кримінального правопорушення) та загальний (становить 15 років незалежно від ступеня тяжкості злочину в разі, якщо особа ухилилася від досудового розслідування або суду, та 5 років у разі вчинення кримінального проступку) [46, с. 175-176].

Проте, закон встановлює дискреційні повноваження суду щодо можливості застосування такого виду звільнення у разі вчинення особою особливо тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді довічного позбавлення волі. У разі спливу строків давності в такій категорії злочинів суд позбавлений можливості призначити довічне позбавлення волі та вимушений замінити його на строкове позбавлення волі.

КК України у частині 5 ст. 49 встановлює заборону застосування давності у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України (ст. 109-114⁻² КК України), катування, передбаченого частиною третьою статті 127, а також злочинів проти миру та безпеки людства (ст. 437-439, ч. 1 ст. 442 КК України). Таким чином, особи, які вчинили кримінальні правопорушення,

передбачені згаданими статтями, притягаються до кримінальної відповідальності незалежно від давності [46, с. 178].

Окрім об'єктивних підстав (спливу строків давності, передбачених законом), можна виділити умови, дотримання яких є обов'язковим для застосування такого інституту на загальних підставах:

1) Особа не повинна ухилятися від досудового розслідування або суду. Верховний суд роз'яснив, що під ухиленням слід розуміти: «нез'явлення без поважних причин за викликом до слідчого або суду, недотримання умов запобіжного заходу, зміну документів, які посвідчують особу, зміну зовнішності, перехід на нелегальне становище, перебування в тайнику, імітацію своєї смерті тощо». При цьому, матеріали кримінального провадження мають містити інформацію на підтвердження вказаних обставин щодо конкретної особи (підозрюваного, обвинуваченого) [47].

2) Особа повинна утриматися від вчинення нового злочину, проте допускається вчинення кримінального проступку та злочину невеликої тяжкості, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до двох років.

У разі, якщо особа порушує першу умову, перебіг строків давності зупиняється. Зупинення перебігу строків означає умовну «паузу», цей період не буде врахований до диференційованого строку давності, передбаченого ч. 1 ст. 49 КК України. Відновлюється перебіг строку у випадку з'явлення такої особи із зізнанням або її затримання. Проте законом передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності, у тому числі під час зупиненого перебігу строку, у зв'язку зі впливом загального строку давності, передбаченого ч. 2 ст. 49 КК України, за винятками, встановленими законом.

У разі, якщо особа порушує другу умову, вчиняючи новий злочин, перебіг давності переривається. У такому випадку обчислення строків давності для обох кримінальних правопорушень розпочнеться з одного моменту – вчинення нового злочину. Строк, що вплив з моменту вчинення першого

кримінального правопорушення, втрачає своє кримінально-правове значення в аспекті давності [48, с. 151-152].

На відміну від інших видів звільнення від кримінальної відповідальності, для застосування строків давності не встановлюється винятків для корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, вчинених у стані сп'яніння.

Відмінними ознаками також є те, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності може бути застосоване і щодо осіб, які вчинили тяжкий та особливо тяжкий злочин, і щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення не вперше. Такою, яка вчинила кримінальне правопорушення вперше, вважається особа, котра раніше не вчиняла кримінальних правопорушень або раніше вчинила кримінальне правопорушення, що вже втратило правове значення [40]. Системний аналіз положень КК України дозволяє зробити висновок, що до кримінальних правопорушень, що втратили правове значення належать випадки: звільнення особи від кримінальної відповідальності; звільнення від покарання чи від відбування покарання; погашення або зняття судимості; відбуття покарання, кримінальна протиправність і караність якого усунута законом; відбуття покарання за вчинення кримінального проступку.

До спільних ознак, що належать до всіх видів звільнення від кримінальної відповідальності можна віднести: передумову – вчинення особою кримінального правопорушення; та процесуальний порядок такого звільнення, що регулюється КПК України та здійснюється в усіх випадках виключно судом. Також спільними є наслідки звільнення від кримінальної відповідальності, що полягають у повному припиненні кримінально-правових відносин між державою та особою, звільненою від кримінальної відповідальності (відсутність судимості, незастосування обмежень прав і свобод такої особи).

З огляду на вищевикладене можна стверджувати, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі спливом строків давності має низку

особливостей: диференціація строків давності, правила обчислення таких строків, наслідки зупинення та переривання строків, дискреційні повноваження суду в окремих випадках, а також заборона застосування до деяких кримінальних правопорушень.

2.1.3. Співвідношення інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності з інститутом закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування

Частиною першою статті 284 КПК України визначено підстави для закриття кримінального провадження. Зокрема, згідно з пунктом 10 частини першої статті 284 КПК України кримінальне провадження закривається в разі, якщо після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений статтею 219 КПК України [49].

На перший погляд, порівнювані правові інститути мають дещо спільне, оскільки обидва стосуються строків (давності та досудового розслідування). Крім того, рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності приймається у формі ухвали про закриття кримінального провадження. У цьому аспекті важливим є порівняти підстави, умови та процесуальний порядок застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування.

Підставою для закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування є закінчення строків, визначених статтею 219 КПК України.

Початковим моментом обчислення строків досудового розслідування є внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення постанови про початок досудового розслідування у порядку, встановленому статтею 615 КПК України. Кінцевим моментом перебігу строків досудового розслідування є день закінчення

досудового розслідування у формах, передбачених КПК України (закриття кримінального провадження, звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності) [49].

Таким чином, строки давності є ширшими за строки досудового розслідування, оскільки розпочинаються з дня вчинення особою кримінального правопорушення незалежно від факту внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування. Крім того, строки давності спливають у день набрання законної сили обвинувальним вироком суду.

Відмінними є також підстави для зупинення строків давності, які визначені КК України, та досудового розслідування, які передбачені КПК України. Водночас, обставина у виді ухилення особи від досудового розслідування або суду може бути підставою для зупинення як строку досудового розслідування (після оголошення підозрюваного в розшук), так і строків давності. На відміну від строків давності, строки досудового розслідування не можуть перериватися.

На відміну від строків давності, строки досудового розслідування (як до моменту повідомлення особі про підозру, так і після) можуть бути продовжені за умов та в порядку, передбаченому КПК України.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, як і інші види звільнення від кримінальної відповідальності, здійснюється виключно судом. Закриття ж кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування здійснюється прокурором. Водночас слідчий і прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження після закінчення строку досудового розслідування, якщо жодній особі не було повідомлено про підозру. Проте, якщо прокурор направив до суду обвинувальний акт після закінчення строку досудового розслідування, суд першої інстанції має право закрити провадження.

Також варто зазначити, що КПК України не встановлює граничних строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру. Проте, якщо минули строки давності притягнення до кримінальної відповідальності та не встановлено особу, яка його вчинила, кримінальне провадження підлягає закриттю на підставі пункту 3¹ частини 1 статті 284 КПК України (за винятком випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі) [49].

Таким чином, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності є самостійним інститутом матеріального права, яким визначені підстави та умови його застосування. У той же час, безпосередній порядок його реалізації регулюється кримінальним процесуальним законодавством. Своєю чергою інститут закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування є виключно процесуальним інститутом, на реалізацію якого прямо не впливає на перебіг строків давності.

Відмінними для обох інститутів є порядок обчислення строків (різні початкові та кінцеві моменти перебігу), підстави зупинення перебігу строків, можливість переривання строків давності, можливість продовження строку досудового розслідування, а також суб'єкти, які приймають рішення в разі застосування цих інститутів.

Проте, можна стверджувати про пріоритет строків давності на стадії досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, оскільки в разі їх закінчення особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності за наявності згоди на це незалежно від перебігу строків досудового розслідування.

2.2. Правове регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності

2.2.1. Загальні правила обчислення строків давності

Давність – це передбачений законом строк, який починається з дня вчинення кримінального правопорушення й триває до дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду. Зі впливом такого строку КК України пов’язує настання сприятливих наслідків для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: звільнення від кримінальної відповідальності.

Законодавець використовує категорію «день вчинення кримінального правопорушення (злочину)» у частині першій статті 49, частині четвертій статті 80, частинах першій та четвертій статті 96⁻⁵ КК України. Водночас закон не встановлює дефініції саме «дня вчинення кримінального правопорушення» або правил визначення такого дня, що своєю чергою впливає на практичне обчислення строків давності. У той же час, згідно з частиною третьою статті 4 КК України часом вчинення кримінального правопорушення визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності [45].

Вочевидь, у ч. 1 ст. 49 КК України законодавець під днем вчинення кримінального правопорушення розуміє саме момент закінчення кримінального правопорушення. Кримінальні правопорушення з формальним та усіченим складом вважаються закінченими з моменту вчинення передбачених законом дії або бездіяльності, кримінальні правопорушення з матеріальним складом – з моменту настання суспільно небезпечних наслідків.

На нашу думку, таке вузьке формулювання закону «з дня вчинення кримінального правопорушення» не встановлює зрозумілих правил обчислення строків давності та не враховує особливостей різних складів кримінальних правопорушень, особливостей закінчення в часі триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень, а також незакінчених кримінальних правопорушень. Така ситуація призводить до того, що на практиці строки давності обчислюються по-різному. Більше того, відсутня єдина позиція щодо цього питання також у представників кримінально-правової науки.

Горох О.П. приділив значну увагу вивченню питання часових меж закінчення строку давності. Він розглянув протилежні позиції науковців, які по-різному визначають початковий момент перебігу строків давності. Згідно з першою позицією, початковий момент обчислення строків давності збігається з днем вчинення кримінального правопорушення (наприклад, якщо кримінальне правопорушення було вчинено 1 січня 2013 року, то строки давності мають обчислюватися починаючи з 1 січня 2013 року) [50, с. 267-268].

Відповідно до другої позиції, яку підтримує зокрема Баулін Ю.В., «початковий момент строку давності обчислюється з першої секунди доби, яка настає після доби, протягом якої був вчинений злочин» (наприклад, якщо кримінальне правопорушення було вчинено 2 вересня 2002 року, то сплив строку давності починається з першої секунди 3 вересня 2002 року) [20, с. 162].

Вознюк А.А. також зазначає, що строки давності починають спливати з 0 години наступної доби після вчинення кримінального правопорушення і закінчуються о 24 годині останньої доби після спливу кількості років, передбачених ст. 49 КК України [48, с. 150]. Таку саму позицію щодо початку перебігу строків давності поділяє Меркулова В.О. [51, с. 296].

Горох О.П. вказує, що обидві позиції є певною мірою резонними, але наводить протилежні приклади їх застосування, що демонструють недосконалість обох підходів. Якщо кримінальне правопорушення було вчинено 1 січня 2013 року о 0 год 01 хв, то обчислення строків давності лише з наступної доби (2 січня 2013 року) є, на його думку, явно несправедливим. І навпаки, якщо кримінальне правопорушення було вчинено 1 січня 2013 року о 23 год 59 хв, то обчислення строків давності з самого початку доби (1 січня 2013 року) є також, на його думку, недоцільним у зв'язку з тим, що кримінальне правопорушення ще не було вчинено [50, с. 269].

Горох О.П. проводить аналогію з регулюванням обчислення процесуальних строків за Кримінальним процесуальним кодексом України. Він покликається на частину п'яту статті 115 КПК України, відповідно до якої при обчисленні строків днями та місяцями не береться до уваги той день, від якого

починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу. Науковець вважає, що виняткове правило про обчислення строків «з моменту фактичного...» є цілком виправданим з огляду на те, що воно безпосередньо стосується права людини на свободу. У зв'язку з цим, він робить висновок, що аналогічний підхід має застосовуватися при обчисленні строків давності, а саме з моменту вчинення кримінального правопорушення, оскільки питання застосування давності стосується можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності та відбування реального покарання [52, с. 53-54].

Отже, питання визначення початкового моменту при обчисленні строків давності є дискусійним у науці кримінального права. Законодавче формулювання «з дня вчинення кримінального правопорушення» призвело до формування протилежних позицій щодо визначення початкового моменту обрахування строків давності: з початку доби, коли було вчинено кримінальне правопорушення та з наступної доби після вчинення кримінального правопорушення. Горох О.П. аргументовано запропонував новий підхід, згідно з яким, строки давності мають обраховуватися «з моменту фактичного вчинення кримінального правопорушення». При цьому, науковець влучно зауважує про ситуації, коли неможливо точно встановити час вчинення кримінального правопорушення, у такому випадку він пропонує обчислювати строки давності з першої секунди доби, наступної за днем вчинення кримінального правопорушення [52, с. 54].

У судовій практиці трапляються випадки неправильного обчислення строків давності внаслідок яких особу не звільняють від кримінальної відповідальності за наявності відповідних підстав. Так, у постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 квітня 2021 року в справі № 184/1631/18 встановлено, що судом апеляційної інстанції не вірно обчислювалися строки давності у зв'язку з помилковим визначенням дня

вчинення кримінального правопорушення. Верховний Суд роз'яснив, що моментом закінчення кримінального правопорушення є не кінцева дата перебування службової особи на посаді, а дата подання останньої податкової звітності відповідно до ч. 1 ст. 13 КК України [53].

Як наслідок, апеляційний суд 26 жовтня 2020 року залишив без змін обвинувальний вирок, яким засуджено особу за вчинення 19 жовтня 2015 року злочину середньої тяжкості (строки давності – 5 років), посилаючись на те, що кримінальне правопорушення вчинено в період перебування службової особи на посаді [54].

При цьому Верховний Суд у мотивувальній частині постанови зазначає, що строк давності притягнення особи до кримінальної відповідальності закінчився 19 жовтня 2020 року (на час розгляду судом апеляційної інстанції) [53]. Тобто, Верховний Суд визначив початковим моментом обчислення строків давності день вчинення кримінального правопорушення, що відбулося 19 жовтня 2015 року без посилання на конкретний час.

У постанові Верховного Суду від 06 березня 2023 року в справі № 161/18237/18 зазначається, що кримінальне правопорушення було вчинено особою 18 червня 2018 року, а отже строк давності притягнення її до кримінальної відповідальності закінчився через два роки, тобто 17 червня 2020 року [55].

Як убачається із судової практики, суди не мають однозначної позиції щодо обчислення строків давності. Напевно, саме з цієї причини, у мотивувальних частинах рішень доволі рідко вказуються конкретні моменти (дати) початкового та кінцевого моменту перебігу давності. Переважно суди обмежуються твердженнями на кшталт: «станом на момент судового розгляду строки давності закінчилися».

Кінцевий момент перебігу строків давності кримінальним законом пов'язується із «днем набрання вироком законної сили». Тобто, для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків

давності потрібно, щоб вирок стосовно такої особи не набрав законної сили до спливу передбачених КК України строків давності.

Днем набрання вироком суду першої інстанції законної сили, відповідно до чинного КПК України, є наступний день після закінчення строку на подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано (30 днів з дня проголошення вироку). У разі подання апеляційної скарги судові рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Судові рішення суду апеляційної та касаційної інстанцій набирають законної сили з моменту їх проголошення (стаття 532 КПК України) [49].

Ми не вбачаємо суперечностей у законодавчому закріпленні кінцевого моменту перебігу строків давності, однак точне встановлення цієї дати залежить від правильного методу обчислення строків давності. Вирішальним при цьому є саме початковий момент перебігу строків давності, який станом на цей час розглядається за різноманітними підходами.

2.2.2. Зупинення перебігу строків давності

Як вже попередньо зазначалося, для сприятливого закінчення строків давності та звільнення від кримінальної відповідальності необхідно, щоб особа, яка вчинила кримінальне правопорушення протягом перебігу строків давності, дотримувалася певних умов. Одну з таких умов закріплено частиною другою статті 49 КК України: особа, що вчинила кримінальне правопорушення, не повинна ухилятися від досудового розслідування або суду. У разі порушення цієї умови перебіг давності зупиняється.

Усталеною в судовій практиці вважається позиція стосовно ухилення від досудового розслідування або суду як підстави зупинення строків давності, викладена в постанові Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 березня 2015 року у справі № 5-1кс15. «Під ухиленням від слідства або суду слід розуміти будь-які умисні дії, вчинені певною особою з

метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, що змушує правоохоронні органи вживати заходів, спрямованих на розшук і затримання правопорушника (нез'явлення без поважних причин за викликом до слідчого або суду, недотримання умов запобіжного заходу, зміна документів, які посвідчують особу, зміна зовнішності, перехід на нелегальне становище, перебування в тайнику, імітація своєї смерті тощо). Особою, яка ухиляється від слідства або суду, визнається відома цим органам особа (що підтверджується матеріалами кримінальної справи) як така, що вчинила певний злочин і здійснила дії з метою переховування місця свого перебування від слідства або суду. Давність персоніфікована, у зв'язку з чим про ухилення особи від слідства можна говорити лише тоді, коли слідство проводиться щодо конкретної особи. Зупинення перебігу строку давності можливе тільки щодо певної особи, обізнаної про те, що стосовно неї проводиться слідство. Із законодавчого положення про відновлення перебігу давності з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання випливає, що особу винного встановлено і здійснюються заходи, спрямовані на встановлення її місцезнаходження» [56]. Наразі термінологія законодавства дещо змінилась, тому треба говорити не про злочин, а про кримінальне правопорушення, не про слідство, а про досудове розслідування, і не про кримінальну справу, а про кримінальне провадження. Врешті це розуміння ухилення від досудового розслідування або суду залишається актуальним та застосовується в судовій практиці по цей час.

«При з'ясуванні, які дії особи мають визнаватись юридично значущим (а не просто фактичним) ухиленням від слідства або суду, треба враховувати, крім усього іншого, кримінально-процесуальний статус особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Це має бути особа, яка в установленому порядку визнана підозрюваним або обвинуваченим та яка зобов'язана з'являтися до правозастосовних органів за викликом, перебувати в межах їх досяжності. Зазначена особа усвідомлює, що в неї вже виник юридичний обов'язок постати перед слідством або судом, однак вона ухиляється від виконання такого обов'язку. Водночас на особу, яка вчинила злочин, законодавством не

покладається обов'язок самовикриття, а тому, якщо вона до моменту виникнення вказаного обов'язку, в порядку реалізації конституційного права на свободу пересування, змінила місце свого проживання (навіть і з метою уникнення кримінальної відповідальності), про юридично значуще ухилення від слідства говорити не можна» [56].

Продовжує усталену практику Верховний Суд, який у своїй постанові від 26 січня 2023 року у справі № 183/3452/19 акцентує увагу на фактичній складовій зупинення строків давності – будь-яких умисних діях, вчинених особою з метою уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин. Водночас зупинення досудового розслідування чи судового провадження у зв'язку з розшуком підозрюваного/обвинуваченого саме собою не свідчить про ухилення від досудового розслідування або суду. Процесуальне рішення про зупинення провадження та вжиття відповідних заходів має бути наслідком фактичних дій, що свідчать про ухилення [57].

Проте, у практиці Верховного Суду трапляються протилежні висновки щодо правильності застосування положень частини другої статті 49 КК України в частині зупинення строків давності.

Ухвалою Касаційного кримінального суду Верховного суду від 23 березня 2020 року у справі № 750/11812/17 роз'яснено правильність застосування положень ч. 2 ст. 49 КК України. Зокрема, суд наголосив на тому, що в цій нормі йдеться не про переривання строків давності, а про їх зупинення. Після з'явлення особи, яка ухилялась від слідства або суду цей строк продовжує спливати, а не починає обраховуватися спочатку. Тобто, строк, «який минув від моменту вчинення кримінального правопорушення до моменту, коли особа почала ухилятися від правоохоронних органів, не анулюється, а підлягає зарахуванню у строк давності, зазначений у законі». У той час, як п'ятнадцятирічний строк, вказаний у цій же частині статті кримінального закону, є спеціальним недиференційованим строком, який обчислюється паралельно та застосовується навіть у разі ухилення особи від слідства або суду [58].

Проте, існує відмінна позиція, викладена в постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 квітня 2020 року у справі № 127/6935/16-к. За обставинами справи, особа обвинувачувалася та була визнана винною судами першої та апеляційної інстанції у вчиненні тяжкого злочину. Строк давності, передбачений ч. 1 ст. 49 КК України, становить десять років, проте Верховний Суд не застосував його з огляду на те, що обвинувачений ухилявся від слідства, що підтверджується матеріалами кримінального провадження (постановою про оголошення в розшук). Суд зробив висновок, що в разі зупинення строків давності такий строк відновлюється з моменту з'явлення особи із зізнанням або її затримання та становитиме вже не десять, а п'ятнадцять років (загальний строк давності, передбачений ч. 2 ст. 49 КК України) [59]. Вочевидь, з такою правовою позицією погодитися не можна.

Остаточне рішення щодо правильного застосування положень ч. 2 ст. 49 КК України мала прийняти Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду в справі № 328/1109/19. Своєю постановою від 05 квітня 2021 року Верховний Суд підтримав останню позицію та зробив висновок, що ухилення особи від досудового розслідування або суду має наслідком зупинення перебігу строків давності, передбачених ч. 1 ст. 49 КК України. Після з'явлення особи із зізнанням або її затримання, строки, передбачені ч. 1 ст. 49 КК України, до уваги не беруться, а застосовуються загальні строки давності, передбачені ч. 2 ст. 49 КК України (5 років у разі вчинення кримінального проступку та 15 років у разі вчинення злочину будь-якої тяжкості) [60].

У спільній окремій думці суддів В.В. Короля та В.П. Огурецького до постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 квітня 2021 року в справі № 328/1109/19 висловлено такі зауваження до правових висновків Об'єднаної палати:

по-перше, нівелюються положення ч. 2 ст. 49 КК України про відновлення перебігу давності в разі з'явлення особи із зізнанням або її затримання;

по-друге, залишається невизначеною мета законодавця щодо запровадження норм про зупинення та відновлення диференційованих строків давності, передбачених ч. 1 ст. 49 КК України;

по-третє, відсутня різниця в кримінально-правових наслідках ухилення особи від органів досудового розслідування або суду протягом усього часу до закінчення загальних строків давності (5 років для кримінальних проступків й 15 – для злочинів) та якщо така особа з'явилася із зізнанням або була затримана до закінчення загальних строків давності [61].

Автори спільної окремої думки вважають, що законодавець у ст. 49 КК України передбачає можливість одночасного, паралельного впливу та порядок обчислення як загальних (передбачених ч. 2 ст. 49 КК України), так і диференційованих (передбачених ч. 1 ст. 49 КК України) строків давності у випадку ухилення особи від досудового розслідування або суду. На думку суддів, головною відмінністю є саме порядок обчислення строків, оскільки загальні строки давності (передбачені ч. 2 ст. 49 КК України) охоплюють проміжок часу, протягом якого особа ухилялася від органів досудового розслідування або суду. У той час як у диференційовані строки давності (передбачені ч. 1 ст. 49 КК України) такий проміжок часу не включається [61].

Шапченко С.Д., член Науково-консультативної ради при Верховному Суді, у своєму науковому висновку щодо особливостей змісту окремих положень ст. 49 КК України підтримав підхід, викладений в окремій думці, та зазначив, що він відповідає принципам гуманізму та правової визначеності. Науковець наголосив, «якщо конкретне положення закону про кримінальну відповідальність містить елемент невизначеності (неоднозначності), і вона не може бути усунена з урахуванням інших конкретних чи загальних положень, таке положення має застосовуватись за найбільш сприятливим для особи варіантом з усіх можливих» [62].

Логічним завершенням цієї суперечності між суддями вищої інстанції стала постанова Великої Палати Верховного Суду від 02 лютого 2023 року у справі № 735/1121/20, згідно з якою Велика Палата не погодилась та вирішила відступити від правового висновку, викладеного в постанові Об'єднаної палати від 05 квітня 2021 року у справі №328/1109/19. «На переконання Великої Палати, підхід, за якого ухилення підозрюваного, обвинуваченого від розслідування або суду безумовно виключає застосування диференційованих строків давності, є хибним і призводить до безпідставної заміни цих строків загальними, які встановлені частиною другою статті 49 КК України і є значно тривалішими». Водночас, встановлені частиною другою статті 49 КК України загальні строки спрямовані на недопущення кримінального переслідування особи понад розумні тривалі проміжки часу [63].

У зв'язку з цим Велика Палата зробила два основних висновки щодо застосування положень частини другої статті 49 КК України:

1) «у разі ухилення від досудового розслідування або суду особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності або покарання за давністю після спливу диференційованого строку, передбаченого частиною першою статті 49 КК, подовженого на період ухилення»;

2) «закінчення загальних строків, установлених частиною другою цієї статті (п'ятнадцять років з моменту вчинення злочину і п'ять років – проступку), є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності у випадках, коли цей строк спливає раніше за диференційований, подовжений на час ухилення» [63].

Таким чином, КК України визначає єдину підставу зупинення перебігу строків давності – ухилення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, від досудового розслідування або суду. На практиці особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, на момент її ухилення, повинна мати процесуальний статус підозрюваного або обвинуваченого. Діяння, що свідчать про ухилення від досудового розслідування або суду, повинні бути

підтверджені матеріалами кримінального провадження та оформлені належним процесуальним рішенням.

Наслідком зупинення перебігу давності є незарахування цього проміжку часу в диференційовані строки давності, передбачені частиною першої статті 49 КК України. Однак, після відновлення перебігу давності особа, що вчинила кримінальне правопорушення, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності в разі впливу диференційованих строків давності (без урахування строку зупинення).

2.2.3. Переривання строків давності

Кримінальний закон пов'язує переривання строків давності з певною подією – вчиненням особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, нового злочину. Як зазначалося раніше, внаслідок переривання строків давності строк, що вплив з моменту вчинення першого кримінального правопорушення, втрачає своє правове значення, а строки давності для обох кримінальних правопорушень розпочинаються з моменту вчинення нового злочину.

КК України встановлює винятки, які не тягнуть за собою переривання строків давності: вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше двох років, та вчинення проступку (що впливає зі змісту частини третьої статті 49 КК України). Велика Палата Верховного Суду підтримує цю позицію та зазначає, що «вчинення впродовж строку давності нового кримінального проступку чи нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або менш суворі за видом заходи примусу, не впливає на перебіг диференційованих строків давності» [63].

Баулін Ю.В. зазначає, що для констатації переривання перебігу давності матеріали кримінального провадження повинні містити підтвердження того, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, вчинила новий злочин, який кваліфіковано за певною статтею Особливої частини КК України, санкцією якої

передбачено максимальне покарання у виді позбавлення волі на строк не більше 5 років (нетяжкий злочин), не більше 10 років (тяжкий злочин) або понад 10 років чи довічне позбавлення волі (особливо тяжкий злочин) [20, с. 166].

Також Баулін Ю.В. вважає, що в разі, якщо новий злочин, який став підставою для переривання строків давності, згодом був виключений із КК України або був, наприклад, переведений до категорії кримінальних проступків, то відповідно до частини першої статті 5 КК України (зворотна дія закону про кримінальну відповідальність у часі), це повинно вважатися обставинами, що відновлюють строк давності за раніше вчинене кримінальне правопорушення з дня його вчинення. Те саме стосується випадків, коли кримінальне провадження (за фактом вчинення нового злочину) було закрито внаслідок недоведеності вини особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [20, с. 167].

Іноді прокуратура припускається помилок при складанні клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, які згодом повертаються судом для здійснення кримінального провадження в загальному порядку. Так, ухвалою Печерського районного суду міста Києва від 17.02.2022 року у справі №757/65598/21-к відмовлено у задоволенні клопотання прокурора у зв'язку з його необґрунтованістю. Судом встановлено, що особа, стосовно якої здійснювалося кримінальне провадження, вчиняла інші кримінальні правопорушення під час перебігу строку давності та мала статус обвинуваченого в інших провадженнях. Таким чином, судом у підготовчому засіданні констатовано факт переривання строку давності, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України [64].

Отже, переривання строків давності не викликає палких дискусій серед науковців та практиків, оскільки підстави є вичерпними, а наслідки – зрозумілими.

2.3. Трансформація інституту звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності в інститут непризначення покарання у зв'язку із закінченням строку давності вчинення кримінального правопорушення в проєкті нового Кримінального кодексу України

Проєктом нового Кримінального кодексу України (далі – проєкт КК України) не передбачено інституту звільнення від кримінальної відповідальності, натомість схожі за своєю сутністю та змістом норми регулюються інститутом звільнення від покарання, який включає в себе: непризначення покарання, невиконання призначеного покарання; відстрочення виконання призначеного покарання; зупинення та припинення виконання покарання [65].

Рішення про трансформацію інституту звільнення від кримінальної відповідальності в інститут звільнення від покарання (а точніше в субінститут непризначення покарання) зумовлено зарубіжним досвідом більшості іноземних країн, законодавством яких взагалі не передбачено існування такого інституту як звільнення від кримінальної відповідальності, а також певною неузгодженістю з конституційним принципом презумпції невинуватості, відповідно до якого винуватість особи у вчиненні злочину встановлюється обвинувальним вироком суду. [66, с. 6].

Статтею 3.4.3 проєкту КК України регулюються питання непризначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності вчинення кримінального правопорушення. Встановлюються схожі, на перший погляд, з чинним кримінальним законом початковий та кінцевий моменти обчислення строків давності – час закінчення або припинення кримінального правопорушення та день набрання законної сили обвинувальним вироком. Варто зазначити, що формулювання «час закінчення або припинення кримінального правопорушення» є більш досконалим за чинне «день вчинення кримінального правопорушення», оскільки за допомогою цієї конструкції усуваються суперечки щодо визначення початкового моменту обчислення строків давності.

Авторами проєкту КК України безальтернативно пропонується визначити початковий момент перебігу давності починаючи з часу закінчення або припинення кримінального правопорушення. Такий підхід враховує проблемні аспекти обчислення строків давності для кримінальних правопорушень різних складів (формальних, матеріальних та усічених) та незакінчених кримінальних правопорушень [65].

Частиною 1 статті 3.4.3 проєкту КК України встановлюються диференційовані строки давності: 2 роки – у разі вчинення проступку та строк, який дорівнює максимальному строку ув'язнення за відповідний злочин (залежно від ступеня тяжкості злочину), що становить від 6 до 20 років (для неповнолітніх осіб – від 3 до 14 років) [65]. Таким чином, в основу диференціації строків давності за вчинення злочинів покладено не тільки ступінь тяжкості, а й розмір санкції за конкретне кримінальне правопорушення.

Відповідно до частини 2 статті 3.4.3 проєкту КК України давність не застосовується до злочинів проти державної безпеки та злочинів проти міжнародного правопорядку (злочин геноциду, злочини проти людяності, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти миру та безпеки людства) [65]. Таке рішення повною мірою відповідає складним умовам сьогодення та міжнародним зобов'язанням України.

Водночас автори висновку на проєкт Кримінального кодексу України зауважують щодо справедливості такого підходу як незастосування давності до всіх злочинів проти державної безпеки, зокрема в разі вчинення публічних закликів на шкоду державній безпеці, який є злочином третього ступеня. Натомість інститут непризначення покарання у зв'язку із закінченням строків давності може застосовуватися у разі вчинення такого злочину як терористичний акт [67, с. 174].

Частиною 3 статті 3.4.3 проєкту КК України охороняються права потерпілої неповнолітньої людини (дитини), щодо якої вчинено будь-яке кримінальне правопорушення. У такому випадку строки давності починають обчислюватися з дня, коли потерпіла людина досягла повноліття або, у разі її

смерті, мала б досягти повноліття [65]. У порівнянні з чинною редакцією КК України проєкт КК України встановлює додаткові засоби захисту прав та інтересів неповнолітніх потерпілих, оскільки розповсюджує специфічні правила обчислення строків давності на всі кримінальні правопорушення, а не тільки на виключний перелік.

Згідно з частиною 4 статті 3.4.4 проєкту КК України у разі вчинення кримінального правопорушення на тимчасово окупованій території України обчислення строку давності розпочинається з дня деокупації відповідної території або з'явлення особи із зізнанням до органів влади України [65]. Ідея запровадження цієї норми є цілком слушною, оскільки особа, яка вчинила кримінальне правопорушення та підпадає під територіальну дію кримінального законодавства України, але знаходиться на тимчасово окупованій території України, без учинення будь-яких додаткових дій перебуває у становищі, яке сприяє уникненню кримінальної відповідальності, оскільки діяльність правоохоронних та судових органів влади на тимчасово окупованих територіях фактично заблокована.

Водночас проблемним залишається питання визначення початкового моменту обчислення строків давності в таких випадках. По-перше, може бути складно або навіть неможливо визначити принаймні день, коли особа вчинила кримінальне правопорушення. По-друге, незрозумілим є юридичне встановлення дня деокупації: йдеться про фактичне звільнення тимчасово окупованої території чи видання певного правового акту, яким засвідчується цей факт. А якщо особу буде затримано компетентними органами, це розцінюється як «з'явлення із зізнанням», якщо ні, то строки давності навіть не починають обчислюватися?

Значних змін зазнало правове регулювання переривання і зупинення строків давності. Автори проєкту КК України пропонують встановити підставою для переривання строків давності вчинення особою злісного ухилення від явки на виклик (проступок) або іншого умисного кримінального правопорушення [65]. Таким чином, ухилення від досудового розслідування

або суду, яке є підставою для зупинення строків давності за чинним КК України, фактично стало підставою для переривання строків давності за проєктом КК України. При цьому, вчинення необережного кримінального правопорушення будь-якого ступеня тяжкості (навіть спричинення смерті з необережності) не матиме наслідком переривання строків давності.

Позитивним є те, що пропонується закріпити наслідки переривання строків давності, напрацьовані на доктринальному рівні та судовою практикою: обчислення строку давності починається з часу вчинення нового кримінального правопорушення, а строки давності обчислюються окремо за кожне кримінальне правопорушення [65].

Підставою для зупинення строків давності є закриття кримінального провадження або постановлення виправдувального вироку щодо особи, які мали місце в результаті вчиненого в її інтересах зловживання, поєднаного з пропозицією чи наданням неправомірної вигоди. У цьому випадку перебіг давності відновлюється з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо особи, яка вчинила зазначене зловживання. Крім того, міститься застереження щодо загального строку давності: якщо з часу вчинення кримінального правопорушення минуло 15 років [65]. Така логіка є дещо незрозумілою, оскільки якщо особа, що вчинила кримінальне правопорушення, особисто вчинить такі дії (надання неправомірної вигоди тощо), то це буде підставою для переривання строків давності. Також не зрозуміло, як буде визначатися момент зупинення строків давності, оскільки очевидним є те, що не будь-яке закриття кримінального провадження чи виправдувальний вирок розглядатимуться як підстава для зупинення строків давності. Скоріше за все, ці норми діятимуть тільки в ретроспективі за умови, що стосовно особи, яка вчинила зловживання, набрав законної сили обвинувальний вирок.

* * *

У другому розділі проаналізовано інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності порівняно з іншими видами звільнення від кримінальної відповідальності.

Встановлено, що до спільних ознак, що належать до всіх видів звільнення від кримінальної відповідальності, можна віднести: передумову – вчинення особою кримінального правопорушення та процесуальний порядок такого звільнення, що регулюється КПК України та здійснюється в усіх випадках виключно судом. Також спільними є наслідки звільнення від кримінальної відповідальності, що полягають у повному припиненні кримінально-правових відносин між державою та особою, звільненою від кримінальної відповідальності.

Своєю чергою, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі впливом строків давності має низку особливостей: диференціація строків давності, правила обчислення таких строків, наслідки зупинення та переривання строків, дискреційні повноваження суду в окремих випадках, а також заборона застосування до деяких кримінальних правопорушень.

Розглянуто особливості правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності: загальні правила обчислення строків давності, підстави та наслідки зупинення і переривання строків давності.

Проаналізовано різні підходи, що сформувалися в юридичній науці щодо обчислення строків давності, а саме визначення початкового моменту перебігу строків давності. Згідно з першим підходом, початковий момент обчислення строків давності збігається із днем вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до другого – строки давності починають обчислюватися з наступною доби після вчинення кримінального правопорушення.

Аналіз судової практики щодо правил обчислення строків давності не дозволив переконливо підтримати ту чи іншу позицію щодо визначення початкового моменту обчислення строків давності. Підтримано пропозицію Гороха О.П., згідно з якою строки давності мають обраховуватися «з моменту фактичного вчинення кримінального правопорушення» (якщо це об'єктивно можливо, в іншому разі – з наступної доби після вчинення).

Проведено аналіз судової практики та прослідковано її еволюцію на предмет застосування положень частини другої статті 49 КК України (зупинення строків давності). Констатовано, що КК України визначає єдину підставу зупинення перебігу строків давності – ухилення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, від досудового розслідування або суду. На практиці особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, на момент її ухилення повинна мати процесуальний статус підозрюваного або обвинуваченого. Наслідком зупинення перебігу давності є незарахування цього проміжку часу в диференційовані строки давності, передбачені частиною першої статті 49 КК України. Однак, після відновлення перебігу давності особа, що вчинила кримінальне правопорушення, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності в разі впливу диференційованих строків давності (без урахування строку зупинення).

Проведено порівняльно-правовий аналіз положень проєкту нового КК України, що регулюють строки давності як підставу непризначення покарання (нового інституту кримінального права), у який трансформується інститут звільнення від кримінальної відповідальності. Запропоновані зміни містять ряд переваг, зокрема: закріплено початковий момент обчислення строків давності з часу закінчення або припинення кримінального правопорушення; в основу диференціації строків давності покладено не тільки ступінь тяжкості кримінального правопорушення, але й розмір санкції; встановлено додаткові засоби захисту прав та інтересів неповнолітніх потерпілих від кримінальних правопорушень; закріплено наслідки переривання строків давності.

У той же час, дискусійними залишаються питання щодо обчислення строків давності в разі вчинення кримінального правопорушення на тимчасово окупованій території України, підстав зупинення та переривання строків давності.

ВИСНОВКИ

1. Шляхом проведення історико-правового аналізу регулювання строків давності за історико-правовими документами різних періодів історії України з'ясовано, що строки давності зазнали свого становлення ще в XVI столітті. У Литовському Статуті 1529 року передбачалися диференційовані строки давності залежно від тяжкості злочину, а єдиною умовою сприятливого закінчення таких строків визнавалося «мовчання потерпілого». У Другому Литовському статуті закріплюється початковий момент перебігу строків давності – час вчинення кримінального правопорушення («від того часу, як те сталося»). Третій Литовський статут регулює переривання строків давності, а також містить норми, які захищають права неповнолітніх потерпілих від кримінальних правопорушень.

Інститут давності інкорпорується та зазнає розвитку в більш пізніх актах, у тому числі, на землях, що перебували в складі російської імперії, зокрема в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, яким передбачено особливості застосування давності для злочинів, вчинених у співучасті; співвідношення давності кримінального переслідування та відшкодування шкоди в цивільному порядку; заборону застосування давності. Кримінальне уложення російської імперії 1903 року встановило особливості перебігу строків для триваючих та продовжуваних кримінальних правопорушень, а також підстави та наслідки зупинення перебігу строків давності.

У радянському законодавстві строки давності вперше стали підставою звільнення від кримінальної відповідальності, продовжували розвиватися конструкції зупинення та переривання строків давності, встановлено дискреційні повноваження суду при вирішенні окремих питань застосування давності.

2. Розглядаючи інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності крізь призму соціальної зумовленості встановлено, що його підґрунтям виступає принцип правової визначеності як складова верховенства права, який полягає в тому, що особа, яка вчинила

кримінальне правопорушення після сприятливого закінчення строків давності, може вільно планувати свою майбутню соціальну поведінку. Ця теза знайшла своє підтвердження у правовій доктрині, а також у практиці Європейського Суду з прав людини.

Цей інститут кримінального права відповідає загальним тенденціям гуманізації кримінального законодавства та виступає формою компромісу між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення та сучасною правовою державою в особі суду. Двосторонній зв'язок між ними має такий характер: особа не зазнає жодних заходів кримінального-правового впливу, при цьому забезпечується виховна та превентивна функція кримінального права. Крім того, держава зберігає таку особу від руйнівного впливу кримінально-правових заходів та мінімізує процесуальні ресурси.

Значення цього інституту пояснюється також тим, що для суспільства особа, яка вчинила кримінальне правопорушення багато років тому, після чого не вчиняла кримінально караних дій, істотно втрачає рівень суспільної небезпечності. У зв'язку з цим, мета покарання у вигляді виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень досягається завчасно, що свідчить про безцільність реального покарання.

У той же час, строки давності в кримінальному законодавстві України багато в чому сформувалися під впливом міжнародно-правових зобов'язань нашої держави. Ідеться про положення КК України, якими передбачено незастосування давності до злочинів проти миру та безпеки людства, воєнних злочинів та злочину геноциду, а також особливості перебігу строків давності для кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством, вчинених проти малолітніх і неповнолітніх осіб.

Здійснивши порівняльно-правовий аналіз законодавства Німеччини, Франції, Польщі та України, визначено особливості правового регулювання строків давності, які можуть бути використані для запозичення: диференціація строків давності залежно від тяжкості покарання; більш чітке встановлення

початкового моменту перебігу строків давності; додаткові засоби захисту прав неповнолітніх потерпілих від кримінальних правопорушень.

3. Звільнення від кримінальної відповідальності – це офіційна відмова держави від застосування заходів кримінально-правового впливу до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та підлягає кримінальній відповідальності, на підставах та умовах, визначених Кримінальним кодексом України, що здійснюється виключно судом у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

У роботі порівняно звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності з іншими видами звільнення від кримінальної відповідальності. Встановлено, що до спільних ознак, що належать до всіх видів звільнення від кримінальної відповідальності, можна віднести: передумову – вчинення особою кримінального правопорушення та процесуальний порядок такого звільнення, що регулюється КПК України та здійснюється в усіх випадках виключно судом. Своєю чергою, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі спливом строків давності має низку особливостей: диференціація строків давності, правила обчислення таких строків, наслідки зупинення та переривання строків, дискреційні повноваження суду в окремих випадках, а також заборона застосування до деяких кримінальних правопорушень.

Розмежовано звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності як інститут матеріального права та закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строку досудового розслідування як суто процесуальний інститут. Встановлено, що відмінними для обох інститутів є порядок обчислення строків (різні початкові та кінцеві моменти перебігу), підстави зупинення перебігу строків, можливість переривання строків давності, можливість продовження строку досудового розслідування, а також суб'єкти, які приймають рішення в разі застосування цих інститутів. При цьому, зроблено висновок щодо пріоритетності строків

давності на стадії досудового розслідування після повідомлення особі про підозру над строком досудового розслідування.

Проаналізовано різні підходи, що сформувалися в юридичній науці щодо обчислення строків давності, а саме визначення початкового моменту перебігу строків давності. Згідно з першим підходом, початковий момент обчислення строків давності збігається із днем вчинення кримінального правопорушення. Відповідно до другого – строки давності починають обчислюватися з наступною доби після вчинення кримінального правопорушення.

Підтримано пропозицію Гороха О.П., згідно з якою строки давності мають обраховуватися «з моменту фактичного вчинення кримінального правопорушення» (якщо це об'єктивно можливо, в іншому разі – з наступної доби після вчинення).

Законодавче закріплення кінцевого моменту перебігу строків давності не викликає суперечностей, однак точне встановлення цієї дати залежить від правильного методу обчислення строків давності. При цьому вирішальним є саме початковий момент перебігу строків давності.

За результатами проведеного аналізу судової практики на предмет застосування положень частини другої статті 49 КК України (зупинення строків давності) встановлено, що КК України визначає єдину підставу зупинення перебігу строків давності – ухилення особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, від досудового розслідування або суду. На практиці особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, на момент її ухилення повинна мати процесуальний статус підозрюваного або обвинуваченого. Наслідком зупинення перебігу давності є незарахування цього проміжку часу в диференційовані строки давності, передбачені частиною першої статті 49 КК України. Однак, після відновлення перебігу давності особа, що вчинила кримінальне правопорушення, підлягає звільненню від кримінальної відповідальності в разі впливу диференційованих строків давності (без урахування строку зупинення). Своєю чергою, переривання строків давності не

викликає палких дискусій серед науковців та практиків, оскільки підстави є вичерпними, а наслідки – зрозумілими.

4. За результатами проведеного порівняльно-правового аналіз положень проєкту нового Кримінального кодексу України, що регулюють строки давності як підставу непризначення покарання (нового інституту кримінального права), у який трансформується інститут звільнення від кримінальної відповідальності, встановлено, що запропоновані зміни містять ряд переваг, зокрема: закріплено початковий момент обчислення строків давності з часу закінчення або припинення кримінального правопорушення; в основу диференціації строків давності покладено не тільки ступінь тяжкості кримінального правопорушення, але й розмір санкції; встановлено додаткові засоби захисту прав та інтересів неповнолітніх потерпілих від кримінальних правопорушень; закріплено наслідки переривання строків давності.

У той же час, дискусійними залишаються питання щодо обчислення строків давності в разі вчинення кримінального правопорушення на тимчасово окупованій території України, підстав зупинення та переривання строків давності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лашенко Р.М. Литовський Статут, яко пам'ятник українського права. Прага. 1923. 32 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16042/file.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).
2. Яцишин М.М. Нововведення в загальних положеннях кримінального права та майнових покараннях за Першим Литовським Статутом 1529 р. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2 (14). С. 3–6.
3. Статути Великого князівства Литовського у 3 томах. Одеса: Юридична література. 2002. Том 1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. За редакцією С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. 464 с.
4. Захарченко П.П. Історія держави і права України: підручник. Київ: Атіка. 2005. 367 с.
5. Майкут Х.В. Литовські статути та їх застосування в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. 2008. № 2. С. 1 – 9.
6. Статути Великого князівства Литовського у 3 томах. Одеса: Юридична література. 2003. Том 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. За редакцією С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. 560 с.
7. Атаманова Н.В. Литовські статути як історичні пам'ятки у системі вітчизняних джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10–1. С. 22–24.
8. Литвиненко Т.М. Структура Статуту Великого князівства Литовського 1588 року. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 74–77.
9. Статути Великого князівства Литовського у 3 томах. Одеса: Юридична література. 2004. Том 3. Книга 2. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. За редакцією С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. 568 с.
10. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року: наукове видання. Київ: АТ «Книга». Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 1997. 548 с.
11. Уложеніе о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ. Санктпетербургъ: Типографія Второго Отделения Собственной Его Императорскаго Величества Канцелярії. 1845. 592 с.
12. Шигаль Д.А. Статут про покарання, що накладаються мировими судьями (1864 року), та його застосування мировими судами Харківської губернії. *Право і безпека*. 2004. Т. 3, № 1. С. 32–34.

13. Уставъ о наказаніяхъ, налагаемыхъ Мировыми Судьями: издание 1885 года. Сводъ Законовъ Россійской Имперіи: издание неофіціальное. Том 15. Санкт-Петербург. 1912. С. 203–234.
14. Налуцишин В.В. Історико-правовий аспект розвитку кримінального законодавства за невиконання судового рішення на українських землях. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С. 182 – 192.
15. Кримінальне уложення 1903 року. URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_ulogenie_1903_goda.pdf (дата звернення: 09.05.2023).
16. Кримінальний кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kd0006?an=480034&ed=1960_12_28 (дата звернення: 09.05.2023).
17. Навроцький В.О. Кримінально-правові аспекти принципу правової визначеності. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 12–13 жовтня 2016 року. Харків: Право. 2016. С. 60–65.
18. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text (дата звернення: 09.05.2023).
19. Головачук М.М. Давність як юридична конструкція в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Вип. 27, том 3. С. 18–21.
20. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. Київ: Атіка. 2004. 296 с.
21. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник. За загальною редакцією В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса: ОДУВС. 2021. 452 с.
22. Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_168#Text (дата звернення: 09.05.2023).
23. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text (дата звернення: 09.05.2023).
24. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 09.05.2023).

25. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 09.05.2023).
26. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 09.05.2023).
27. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення: 09.05.2023).
28. Європейська Конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text (дата звернення: 09.05.2023).
29. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 9 червня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_341#Text (дата звернення: 09.05.2023).
30. Четвертий додатковий протокол до Європейської Конвенції про видачу правопорушників від 20 вересня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-12#Text (дата звернення: 09.05.2023).
31. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#n89 (дата звернення: 09.05.2023).
32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції): Закон України від 18.02.2021 № 1256-IX: станом на 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n7> (дата звернення: 09.05.2023).
33. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 09.05.2023).
34. Головненков П.В. Уголовное уложение Федеративной республики Германия (Strafgesetzbuch) : научно-практический комментарий и перевод текста закона. 2021. 489 с.

35. Code pénal. Version en vigueur au 8 mai 2023. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF (дата звернення: 09.05.2023).
36. Коломієць Ю.Ю. Невідворотність кримінальної відповідальності: правова природа та зміст: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Одеса. 2005. 17 с.
37. Лутчин В.І. Класифікація кримінальних правопорушень за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльна характеристика: дисертація. Львів. 2021. 209 с.
38. Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kancelaria Sejmu. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).
39. Головчак М.М. Строки давності у кримінальному законодавстві України та окремих зарубіжних країн. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С 319–322.
40. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 року «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
41. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків: ХНУВС. 2020. 428 с.
42. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків: Право. 2010. 456 с.
43. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / С.В. Албул та ін.; за ред. д.ю.н., проф. О.В. Меркулової, д.ю.н., доцента В.Я. Конопельського. Одеса: ОДУВС. 2017. 430 с.
44. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте. 2014. 944 с.
45. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
46. Крутевич М.М. Особливості звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 175–184.
47. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 30.05.2019 у справі № 639/793/17.

48. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій. Київ: Нац. акад. внутр. справ. «Освіта України». 2016. 236 с.
49. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI: станом на 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.05.2023).
50. Горох О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: дис. ... док. юр. наук: 12.00.08. Київ. 2019. 674 с.
51. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ахмедов М.Б. та ін.; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса: ОДУВС. 2021. 452 с.
52. Горох О.П. Щодо визначення меж перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. *Наукові дослідження. Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С. 50–58.
53. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20.04.2021 у справі № 184/1631/18.
54. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 26.10.2020 у справі № 184/1631/18.
55. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 06.03.2023 у справі № 161/18237/18.
56. Постанова Верховного Суду України від 19.03.2015 у справі № 5-1к15.
57. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26.01.2023 у справі № 183/3452/19.
58. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного суду від 23.03.2020 у справі № 750/11812/17.
59. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 26.04.2020 у справі 127/6935/16-к.
60. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05.04.2021 у справі № 328/1109/19.
61. Спільна окрема думка суддів В.В. Короля та В.П. Огурецького до постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 05 квітня 2021 у справі № 328/1109/19.
62. Науковий висновок члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді Шапченка С.Д. щодо особливостей змісту окремих положень ст. 49 КК України.
63. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02.02.2023 у справі № 735/1121/20.

64. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 17.02.2022 у справі № 757/65598/21-к.
65. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України (станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).
66. Горох О.П. Звільнення від покарання за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Том 8. С. 3–15.
67. Висновок на проєкт Кримінального кодексу України (контрольний текст станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).